

12 november 1914

Verkeer met België.

De treinenloop van Roosendaal naar Antwerpen is terug gewijzigd. Van Roosendaal vertrekken er nu naar Antwerpen slechts drie treinen, namelijk te 6 u 50 en 10 u 50 's voormiddags en te 2 u 20 's namiddags. Er zullen te Roosendaal ook drie treinen van Antwerpen aankomen: te 10 u 01, 2 u 01 en 6 u 01.

In de Belgische dorpen begint groot gebrek te komen aan meel, koffie en vooral petroleum. De Duitse overheid heeft bepaald, dat alle winkels van 's morgens 8 tot 's avonds 7 uur moeten geopend zijn voor verkoop van levensmiddelen.

Het Rode Kruis in Amerika heeft met het stoomschip Potsdam, dat op 10 november New-York heeft verlaten met bestemming naar Rotterdam, een grote hoeveelheid materieel, verbandmiddelen enz. verzonden, ter doorzending van een gedeelte aan het Amerikaanse hospitaal te Munchen, het andere gedeelte aan het Duitse Rode Kruis.

Verder brengt het schip 5 grote kisten mee met kledingstukken voor de Belgische vluchtelingen in Nederland. Door tussenkomst van het Amerikaans gezantschap in Den Haag zullen de kleren onder de behoeftigen worden verdeeld.

Bovendien hebben burgers te Philadelphia per schip Thelma, de 12e vertrokken, een lading levensmiddelen gezonden bestemd voor het Steuncomité in België.

Tevens zijn door de zorgen van de gezant van Rotterdam in twee treinen naar Luik en Brussel afgezonden 2500 ton levensmiddelen,

die gisteren in genoemde Belgische steden zijn aangekomen, begeleid door de militaire attaché bij de Amerikaanse legatie kapitein Sunderland, die met de regeling der verdeling belast is.

13 november 1914

Dagboek van de oorlog (Karel Van de Woestijne).

Brussel, 6 november.

In de mist. Wij zitten in de mist als in een bad van melk. Want er is natte, vette wittigheid om ons, die ons dwingt de handen in de zakken te steken en die ons aangezicht aanslaat met kilte, waarna het zoelte uitwasemt. Mist scheidt de mensen van elkander, vereenzaamt. Wij zijn allen gescheiden door traag bewegende wattengordijnen. Wij zijn vreemd aan elkander geworden. Het gevoel van klamme koude maakt ons nog meer eigenzinnig. Beklemming van natte omslagen, als bij Kneipp-behandeling. En daarbij de herinnering aan een eveningsnacht, in het najaar, aan zee: het heftige klotsen der wateren, dat, al stond ik er mijlen van, mijn regenjas als het ware telkens aansloeg. Heel in de verte, een angstige misthoorn, de gil als van een toegeknepen keel. Ikzelf vol kommer, met een wrange angst, die haast een geneugte was. Bange toestand tussen het onheilspellende, en het onzekere, dat misschien heil inhoudt.

Ik tracht zo getrouw mogelijk weer te geven wat ik werkelijk voel, al is er nu ook niets stelligs, dat zo'n gevoel wettigt. Tenzij wat mist. Een gevoel trouwens wint allicht in heftigheid, waar men het minder verklaren kan: alle wettiging spreekt tot de rede, en doodt dus het gevoel. Daar is het overigens niet om te doen. Wij hebben, bij gebrek aan georganiseerde denkbeelden, gewaarwordingen, die onze indruk van ontreddering kunnen billijken.

Daar hebben wij, bijvoorbeeld, de Midden-Europese tijd, vandaag ingevoerd, en waar ik gisteren om gelachen heb. Ik heb in mijn leven wel meer wijzigingen meegemaakt in het uur, waar wij dan moesten aan geloven. Toen ik een kleine jongen was, gehoorzaamden wij, Belgen, aan de middagkring van Parijs. Maar de vreedzame overwinning, die Engelse sport in België zou behalen, bracht er ons vermoedelijk toe, onze uurwerken op Greenwich te regelen, hetgeen mij op mijn zeventiende jaar ineens zeventien minuten jonger kwam te maken; iets waar ik niet aan geloofde, daar ik toen in een desolaat scepticisme ploeterde, waar zelfs de mooiste meisjes mij te dien tijde niet uit redden konden. Zaterdag nog bracht minister van den Peereboom, de vernuftige archeoloog van Anderlecht, aan wie wij ook het "Niet bestellen op zondag" danken, ons aan het verstand, dat de dag niet uit tweemaal twaalf, maar uit éénmaal vierentwintig uren bestaat. En zo is het mij dikwijls gebeurd, 's avonds eenentwintig uit te gaan, om 's nachts, ik schaam mij wel een beetje, te nul vijfenveertig thuis te komen.

Aan dat onverbiddelijke, dat onmeedogend stipte, dat Tijd heet, Kronos at eenvoudig zijn kinderen op zodra zij met ongehoorzaamheid dreigden, durven nu ook de Duitsers te tornen: zij komen mijn uurwerk zesenvijftig minuten voorsteken. Op het ogenblik, dat zij het deden, heb ik mij cynisch onverschillig gevoeld. Hedenochtend, in de eerste uren dat wij onder Duitse tijd leven, wordt dat anders.

Want er is de mist. Er is dat ik mij ongezellig gevoel. En er is, als ik op straat kom, en ik op een vertrouwde straathoek naar het pneumatische horloge kijk, dat ik een "impression fausse" gewaar word, gelijk Verlaine zou hebben gezegd.

Ik ben op gewone tijd opgestaan, heb mij behoedzaam geschoren en zorgvuldig aangekleed, en zonder verdere argwaan ontbeten. En het is slechts toen ik aan die straathoek kwam, dat ik het onaangenaam gevoel heb gehad, mij bij dit alles te hebben vergist. Had ik dit trouwens alles in werkelijkheid gedaan? Er was iets als twijfel in mij ...

Ik ben naar stad gegaan. Dan ben ik om half één op de tram gestapt, om naar huis te gaan eten. Wij rijden weer zo'n uurwerk voorbij, en daar zie ik op: half twee. Ik heb de onmiddellijke impressie, dat ik een uur te laat thuis zal komen, en die impressie is niet weg te redeneren. En als ik thuis ben: de verwondering, dat niemand zich verwondert om mijn lang wegblijven ... Ik verzeker u, dat deze gewaarwordingen echt zijn. Het moet u als mij voorgekomen zijn, buitenlands te reizen, en dan te menen, dat men daar heel correct optreedt, terwijl men glad verkeerd doet tegen alle gewoonten van dat land in. De mensen zijn heel beleefd tegenover u, en doen alsof zij het niet merken. Maar het vermeerdert uw verlegenheid. Die verlegenheid heb ik vanmiddag gevoeld, toen ik, naar mijn schatting, een uur te laat kwam voor het déjeuner ... en mijn huisgenoten het niet wilden merken ...

Iets anders dat mij, naast de mist, naast de wijziging in het uur, kregelig maakt, en tevens vies. Ditmaal geen valse gewaarwording, een gewaarwording die niet binnen of buiten u zou zijn voorbereid, zoals de meeste gewaarwordingen zijn. Want feitelijk bereiden wij haast alles in ons voor, en als wij er dan de uitwerking van merken, dan is de verwondering bijna nooit te scheiden van een voldoening ... of van een teleurstelling van gelijke psychische waarde.

Ditmaal wisten wij, bevroedden wij, dat het onvermijdelijk was. Er was de oorlog: daar zouden vliegen komen, dikke vliegen. Al is het nu haast winter: de vliegen zouden ons met logge zatheid en onverzadigbare halsstarrigheid bezoeken.

Ik zag ze, voor het eerst, te Elewijt, in het Steen van Rubens. Ze hadden op het slagveld geaasd. Nu zaten ze op de buitenmuren vast, blinkend vet, met weerglanzen als van stalen kurassen, zo dicht bij elkander, dat zij waren als de alveolen van een waskoek in een bijenkorf, maar zwart, gitglinsterend zwart. Het was of zij een geur uitwasemden, een geur van solfer en azijn; maar droog, als verpulverd. Zij zaten in dikke lagen; wij roerden ze aan met onze gaanstok, maar zij roerden nauwelijks, en wegvliegen deden zij niet. Het was, in het klein, als een leger van schildpadden.

In mijn huis is een kelder, waar wij haast nooit in gaan: men bergt er wat men niet gebruiken kan. Daar liggen dan ook een paar stapels tijdschriften. Nu kwam mij gisteren iets te binnen. Ik moest het in een tijdschrift gelezen hebben. Dat tijdschrift zou ik vermoedelijk in die kelder vinden. Ik ging zoeken met een kaars: boven de vlam hoorde ik weldra het lijk van honderd vliegen roosteren.

De kelder zat vol: miljoenen vliegen. Mijn documentaire nieuwsgierigheid scheen ze trouwens gewekt te hebben; een uur nadien waren het kolkende zwermen door heel het huis. Vannacht was er een, die telkens op mijn neus kwam zitten, en mij belet heeft te slapen. Vanochtend waren ze echter weer verdwenen. Ik ben niet gaan zien of ze weer in hun kelder zitten. Ik heb lust mij af te gaan schrobben met een harde handdoek, telkens als ik er aan denk.

9 november.

Ik sla de “La recherche de l’Absolu”, van Balzac, op. Zo doen sommige gelovigen met Bijbel of Koran. En ik lees: “Par un phénomène inexplicable, beaucoup de gens ont l’espérance sans avoir la foi. L’espérance est la fleur du désir, la foi est le fruit de la certitude.”

Een tekst om, in de gegeven omstandigheden, te gaan becommentariëren. Ik zal het niet doen: ik schrijf dit dagboek voor mezelf en voor de enkelen, die er belang in stellen, het volgen, en dus weten waarom ik de hierboven staande volzin overschrijf. Ik stel alleen vast, dat het toeval, hetwelk mij deze waarheid onder de ogen brengt, mij dient bij de bevestiging van wat mij in de laatste tijd geërgerd en zelfs gemarteld heeft: de hoop bij een hele bevolking, in een vrije toekomst, zonder het geloof erin. Hoop, die de bloem was van een dolle begeerte; tot op het ogenblik dat de grond door die begeerte was leeg gezogen, en de sappen ontbreken gingen, die de bloem tot vrucht zouden laten gedijen. Nu moet begeerte nog tot zekerheid worden. Kan dat ? Zal dat ooit ? ... Bij sommigen is de stofwisseling begonnen, al zijn de factoren daarvan arm in kracht. Bij de meesten is het anders; de begeerte is verdord: de bloem is aan het verflensen. En zo hebben zij, bij gebrek aan psychisch weerstandsvermogen, de hoop opgegeven, en zijn gaan mistroosten.

Maar zo morgen ...

Neen, ik wil niet anticiperen. Want ook mij ontbreekt. “la certitude”. Maar men kan mij het recht niet ontkennen, mijn verlangen te houden voor een begin van onbetwifelbaarheid. Daar ik nooit begeerd heb, wat ik niet kon bereiken, en teveel en te dikwijls al onder waan heb geleden, om niet de arme naar de geest te zijn, die zou wensen wat hem niet toekomt ...

10 november.

De geest van Abraham Verhoeven is over zijn stadgenoten ontwaakt: men geeft te Antwerpen weer “Tijdinghen” uit. Laat ik u heden wat Brusselse tijdingen in bondige stijl mededelen.

Daar is vooreerst, dat wij maar heel weinig treinen meer horen of zien voorbijrijden.

Heel de verleden week is het een vervoer van belang geweest: dag en nacht treinen, die uit Vlaanderen terugkwamen, de ene vol weerbare mannen, andere vol gekwetsten, die hun arm in zwachtels droegen, en goedmoedig knikten als zij voorbijreden. En daar waren ook goederenwagens, hele rijen, gans dichtgesloten, over welker inhoud allerlei griezelijks werd verteld.

De twee, drie laatste dagen: weer niet meer daarvan. Het gillen der locomotieven komt ons nooit meer uit onze slaap rukken ‘s nachts. Of ons iets ging ontbreken, vragen wij ons af, of we nooit meer Duitse treinen gaan zien. Met de stellige wetenschap trouwens, dat die vraag over heel kort bevestigend beantwoord zal worden ...

Andere “gemengde berichten”: verbod voortaan nog oorlogsbehoeften uit te voeren. Onder oorlogsbehoeften dient men zowat van alles te verstaan: koper en morfine, dynamiet en katoenen lompden. Ik heb mezelf beloofd, van heden af niet de minste export nog te ondernemen ...

Ander verbod: geen geld meer naar Frankrijk of naar Engeland, of naar de koloniën van deze landen. Weer een maatregel, waar velen zich zonder protest aan onderwerpen kunnen ...

Ziedaar de tijdingen uit Brussel. Binnen Brussel zijn er andere toegekomen. Zo vertelt men mij in volle ernst dat een Leuvense notaris, die ik van naam ken en die als gijzelaar naar Duitsland is meegenomen, thans te Berlijn het eervol ambt van lantaarnaansteker vervult. Een vriend van hem, eveneens gezien burger van Leuven, bekleedt er een plaats in de reinigingsdienst. "Et je ne trouve pas cela si ridicule", zeg ik met François Coppée: in de afwachting dat mij het nieuwtje bevestigd wordt, door wie de eigenaardige gijzelaars in hun nieuwe bezigheid gezien hebben ...

Ik lees in de krant, dat mijn grote, oudere broer Albrecht Rodenbach door de scherf van een houwitsers in de knie is gekwetst. Zijn bronzen beeld, het onvergangelijke brons van zijn onsterfelijkheid, wordt, meer dan dertig jaar na zijn dood, door de oorlog getroffen. Gelijk klokke Roelandt, dat andere hart van Vlaanderen, ook eens getroffen werd, eeuwen her. Maar klokke Roelandt houdt niet op te luiden en te kleppen. Wij vertrouwen, dat ook Rodenbach aan zulke plicht niet zal tekort komen.

Meel- en graanvoorraad zijn thans te Gent aangekomen, en van morgen af kan iedereen 200 gram brood ontvangen.

15 november 1914

Gewonde Belgische soldaten.

Personen, die verlangen nieuws te verkrijgen over gewonde Belgische soldaten, verblijvende in een Engels hospitaal, zijn verzocht zich tot het "Wounded Allies Relief Committee" in het Grand Hotel, Trafalgar Square, London, te wenden, waar een volledig register is tot stand gebracht.

Het Committee zou ook zeer gelukkig zijn, nieuws te verkrijgen nopens andere gewonde Belgische soldaten, opdat een volledige inlichting zou kunnen gegeven worden door het "Inlichtingsbureel Grand Hotel" aan de belanghebbenden.

De "Morning Post" publiceert dagelijks lijsten van gewonden Belgische soldaten in de Engelse gasthuizen. Het Committee belast zich ook briefwisseling van en voor gewonde Belgische soldaten te bezorgen.

16 november 1914

Uit België.

Men schrijft ons:

Wie de Belgische Kempen niet heeft bezocht, kan zich moeilijk een denkbeeld vormen van de toestand, die daar nu heerst. De wegen zijn doods en verlaten, trams en treinen rijden niet meer, tenzij voor het vervoer van soldaten. De scheepvaart over de Zuid-Willemsvaart en het Kanaal van Turnhout ligt zo goed als stil en de Duitse bruggenwachten hebben meer op het verkeer langs de weg te letten dan op "de vaart". Handel en nijverheid liggen volkomen stil; de boeren kunnen hun vee niet kwijt raken en ook niet meer voeden. Alle fabrieken hebben de deuren gesloten, voor zover ze niet door de Duitsers zijn opgeëist voor opslagplaatsen.

De nood in de Belgische provincie Antwerpen is al even pijnlijk als in de andere bezette streken. Brood, meel, petroleum is niet meer te krijgen dan tegen buitensporig hoge prijzen. Dagelijks rijden tientallen mannen, van hoge leeftijd reeds, naar Valkenswaard, Bergeijk, Reusel tot zelfs Eindhoven, om er brood en koffie te halen. Maar kranten mogen in geen geval doorgelaten worden.

De toekomst wordt dan ook donker ingezien. Men vreest de komende winter. Bij dat alles verkeren de meesten in pijnlijke onzekerheid over het lot van vaders en zoons en andere betrekkingen in het leger.

Het zijn arme mensen, die Kempenaars! Rond Turnhout is de weelde in vreedzamer tijden toch al niet groot. Nu is het op vele plaatsen treurig.

De verhouding tussen soldaten en burgers laat weinig te wensen. Vele plakaten worden aangeplakt, nu eens over Duits geld, over Duitse tijdregeling, dan over de lichten van 1915, 16 en 17, over het rijden per "rad", het passeren der grenzen, het varen met bootjes, enz. Streng is de toon van al deze stukken.

Slechts bij uitzondering mag er van de "velo" gebruik gemaakt worden. En nochtans zullen de discipelen van Christus er weinig baat bij vinden, want aan schoenlappen valt niet veel meer te doen, daar tot bij de kleinste schoenmakers al het leer is opgeëist.

In een Engels blad vinden wij bijzonderheden over de hulp, die uit Engeland aan de Belgen in België wordt verleend. Er is te Londen een commissie van bijstand voor België, waarvan de heer H. C. Hoover het hoofd is. Die commissie heeft een cheque van £ 600.000 ontvangen, waarvoor het geld is gegeven onder waarborg van verschillende Belgische commissies van bijstand en aanzienlijke Belgen.

De commissie acht dat bedrag voldoende om de bevolking van België drie maanden lang van voedsel te voorzien. Er zijn twaalf scheepsladingen uit Amerika onderweg of aan het lossen. Vrijdag werd een schip uit Nieuw-Schotland te Londen verwacht; het zou dadelijk naar Rotterdam doorgaan. Totnogtoe heeft de commissie

10.000 ton levensmiddelen in België afgeleverd; commissies in België zorgen voor de verdeling.

17 november 1914

In de Kölnische Zeitung lezen wij dat de postbestelling in Brussel voorlopig door Duits personeel moet geschieden. De Duitse overheid dringt nu aan op duidelijke adressering, liefst met vermelding van wijk, straat en huisnummer, zelfs op stukken aan grote firma's.

Men schrijft ons uit Vlaanderen:

De tijd, dat de legers gedurende bijna een gehele oorlog voldoende of bijna voldoende in hun behoeften aan levensmiddelen konden voorzien door de opbrengst der landstrecken, waardoor zij trokken, is reeds lang voorbij. De legers zijn van zo'n enorme omvang, dat reeds binnen enkele dagen de plaatselijke voorraden zijn uitgeput en de voorziening in de behoeften aan levensmiddelen moet geschieden door aanvoer over vaak zeer grote afstanden.

Sedert de invoer van vuurwapens met een zeer aanzienlijk munitieverbruik is ook de voorziening van schietvoorraad een steeds moeilijker vraagstuk geworden.

Daartegenover staat evenwel, dat de verbetering der vervoermiddelen de oplossing van bovengenoemde ingewikkelde vraagstukken weer hebben vergemakkelijkt.

Toch biedt de aanvoer voor een enorme troepenmacht, als thans de Duitsers in Vlaanderen hebben, zeer vele en grote moeilijkheden.

De spoorwegen, welke de achterhoede van het strijdende leger verbinden met Duitsland, zijn grotendeels hersteld en zo geschiedt de aanvoer naar de verschillende distributieplaatsen vrij gemakkelijk, al behoort er een bijzonder organisatorisch talent toe, om deze aanvoer dag en nacht geregeld te doen doorgaan.

De grote, soms onoverkomelijk schijnende moeilijkheden beginnen echter eerst, waar het spoorwegvervoer eindigt en de verdere aanvoer naar de troepen in het gevechtsfront moet geschieden door andere middelen dan de spoorweg.

Transportcolonnes per auto nabij het front zijn zeldzaam. Wel worden automobielen veel gebruikt voor de aanvoer van gewonden, voor de veldpost en voor de verschillende staven, maar de aanvoer van levensmiddelen en munitie naar het gevechtsfront geschiedt grotendeels door met paarden bespannen wagens van de meest uiteenlopende soort.

Misschien is de verklaring voor dit verschijnsel te zoeken in de toestand der wegen. Het vervoer van het zware geschut heeft zelfs op de straatwegen een vernietigende uitwerking gehad. De voetenrijwielpaden zijn vrijwel geheel stuk gereden en het weer der laatste dagen heeft de wegen nog slechter gemaakt.

Onder deze omstandigheden blijft evenwel de wijze van aanvoer bewonderenswaardig nauwkeurig, waarmee niet is gezegd, dat sommige vooruitgeschoven troependelen soms niet enige dagen ontbering lijdten.

Langs de wegen naar het gevechtsfront trekken eindeloze rijen van voertuigen. De grootste moeilijkheid is thans die voertuigen van voldoende trekkracht te voorzien. Reeds is een goed deel der

cavaleriepaarden gebruikt als trekkracht en in het bezette gebied van België zijn reeds duizenden paarden opgevorderd.

Maar ook onder het paardenmateriaal maakt het geschut van de tegenstander vele slachtoffers, en zo is er telkens weer gebrek aan trekkracht.

Deze laatste dagen hebben overal in Vlaanderen nieuwe opvorderingen plaats gehad en bij elke opvordering wordt de keuring minder streng.

Een nieuw bezwaar, verbonden aan de verzorging der troepen, is de noodzakelijkheid om de troepen te voorzien van winterkleding, nu plotseling het weer is veranderd.

Inderdaad komen dan ook dagelijks nieuwe, warme kleren aan, die van Brugge, Tielt, Deinze en Roeselare per bespannen voertuigen verder moeten worden vervoerd.

Als geleiders van de legertrein worden meestal jonge vrijwilligers, die pas kort in dienst zijn, gebezigd. Deze vrijwilligers behoren voor het merendeel tot de intellectuelen, die juist door hun functie de ups en downs van de strijd het best leren kennen.

De vraag blijft intussen in hoeverre in de winter de verpleging der troepen in een voor een deel verwoest en uitgeput land mogelijk zal zijn.

In het door de Duitsers bezette Belgische gebied begint zich meer en meer het gebrek aan levensmiddelen en andere noodzakelijke of bijna noodzakelijke artikelen te doen gevoelen.

De Duitse troepen eisen alles op, wat zij zelf nodig hebben, en te Gent ontstaat een steeds nijpender gebrek aan levensmiddelen.

20.000 kg meel worden verwacht, die bestemd zijn voor de stad en omgeving; deze voorraad zal worden gezonden aan het Spaanse en Amerikaanse consulaat.

Wethouder Ansele is thans vertrokken naar Nederland, om te trachten het grotendeels uit Amerika komende en voor België bestemde graan ten minste voor een goed deel naar Gent te doen komen, om het daar te stellen onder beheer der vertegenwoordigers van neutrale staten, ten behoeve der bevolking.

Men schrijft ons uit Vlaanderen, op 15 dezer:

Het is heden de naamdag van koning Albert. In het door Duitse troepen bezette gebied kan van een openbare feestviering natuurlijk geen sprake zijn. Maar het volk vergeet deze dag niet. Steeds in de hoop op betere tijden herdenkt het deze dag van de vroeger reeds populaire en door de oorlog nog populairder geworden vorst in stilte.

“Ge weet het”, zeggen de Vlamingen tot elkander, “het is heden de dag.”

Of het toeval is, dat wel een tactvolle handelwijze? Te Gent waren op 's konings naamdag vele posten zo goed als niet bezocht. Maar door de straten zwierven patrouilles, als verwachtten ze een actie der bevolking. Dit was de parade voor koning Albert.

Rotterdam. Voor de Belgen.

Deze week wordt uit Londen hier ter stede verwacht het stoomschip Jan Blockx, met 1930 ton levensmiddelen, en in het

begin van de volgende week komt er, ook uit Londen, een stoomschip met 850 ton levensmiddelen.

Het stoomschip Bonhadra is de 13^e dezer van Halifax vertrokken en wordt de 29^e dezer hier verwacht met 3000 ton voedingsmiddelen en kleren, een geschenk van de bewoners van Nieuw-Schotland en een vervolg van de bezending, die hier door het stoomschip Tremorvah is aangebracht. Waarschijnlijk komt er nog een derde schip uit Halifax.

Aanstaande vrijdag vertrekt van New York naar hier het stoomschip Massapequa, met 4000 ton levensmiddelen, een geschenk van de Rockefeller Fundation, en de 26^e dezer het stoomschip Terschelling, met 4000 ton tarwe, door de Belgische commissie in Amerika gekocht.

Op 27 november vertrekt het stoomschip Thelma van Philadelphia naar hier, met 2000 ton levensmiddelen en kleren, bijeengebracht te Philadelphia door de Ladies Home Journal, die bezig is een tweede lading bijeen te brengen.

Het comité heeft verder definitieve toezegging ontvangen voor de volgende ladingen: van een comité te New-York 4000 ton graan; van de staat Ottawa ook 4000 ton graan; van de staat Californië 8000 ton levensmiddelen; van de Northwestern Miller Association 9000 ton meel; van de staat Iowa 4000 ton graan, en van het weekblad Christian Herald 800 ton levensmiddelen en kleren. Deze laatste gave is uitsluitend bestemd voor weduwen en wezen.

De commissie heeft voorts te Bangkok gekocht 4000 ton rijst, voor prompte verscheping.

Zij verwacht nog een lading uit Spanje, een lading van de staat Oregon, een uit Brits-Columbia, een uit Noord-Carolina, een van de stad Chicago, een van de staat Maine en een van de staat Virginia.

18 november 1914

Uit België

Men schrijft ons:

Te Luik zijn aangekomen 41 wagons graan, door de Amerikaanse legatie gezonden tot leniging van de nood der Belgen. 41 wagons, berekend op 15.000 kg per wagon, wat wel het maximum is, geeft een totaal van ruim 600.000 kg. Dit getal lijkt heel wat. Wanneer men echter bedenkt, dat de provincie Luik ruim 600.000 inwoners heeft, dan is dit gemiddeld 1 kg per persoon en zal deze hoeveelheid juist voldoende zijn om op zijn hoogst de bevolking 4 dagen van brood te voorzien.

Een onderhoud met Anseele.

Een der correspondenten van de Nieuwe Courant in België schrijft:

Maandag ontmoette ik de heer Ed. Anseele, die thans te Gent een zeer belangrijke taak heeft te vervullen. Allereerst vroeg ik hem, hoe het stond met de levensmiddelen. Brood is er voorlopig in voldoende mate, was het antwoord. Vlees is wel iets duurder dan in normale tijden, doch het is voor de mensen met enig inkomen nog te betalen.

De stad Gent zal tot januari 300.000 frank uitkeren aan 15.000 behoeftigen. De verenigde werklieden van allerlei richting krijgen een minimumuitkering van een halve frank daags. Bovendien uitdeling van soep en brood.

Aan de dokken wordt graafwerk verricht door drie ploegen telkens 4 uur daags à 50 centimes per uur door 4500 arbeiders. Iedere arbeider maakt dus 12 frank per week, plus soep en brood.

De stad heeft de verschillende werkliedenbonden reeds 1 miljoen frank geleend op hun effectenbezit, daardoor zijn de verenigingen in staat geweest veel nood af te weren.

Het initiatief tot die lening is van Anseele uitgegaan, en ondervindt steun van alle partijen. Bovendien heeft de stad het risico op zich genomen van de scheepvaart en de voorraden te Gent opgeslagen.

Dit draagt veel bij tot verlevendiging van het verkeer langs de waterweg Gent-Terneuzen. Van de bladen verschijnen de volgende: Bien Public, Het Volk (r. k.), Gazette van Gent en Vooruit.

Tot nu toe, aldus Anseele, zijn de Duitsers tegenover ons charmant, doch het tegendeel zou ons al even kalm doen blijven. Sedert maandag is hij met de anderen van de verplichting als gijzelaar te dienen, ontslagen. De inrichtingen van de sociaal democraten, waarnaar ik nog eens speciaal informeerde, maakten het allen nog goed, doch ook voor deze kwamen de moeilijkheden al nader. De verwachtingen van sommige Belgen dat de Duitsers spoedig zouden heengaan, deelde de heer Anseele niet. Hij was van mening dat de Duitsers alle moeite zouden doen om Calais te krijgen om de Engelsen te "embeteren".

Op de Belgen zijn de Duitsers daarom boos, dat dezen de Duitse trots hebben gekwetst. "Ze zijn door ons, aldus de heer Anseele, gelijk als door een klein schippershondje in de pantalon gebeten", en dit vinden ze onbehaaglijk. In de omtrek van Gent en verder opereert nu geen Duitse cavalerie, omdat ze daarmee in dat waterrijke landsgedeelte niets kunnen uitrichten. Men heeft nu die

troepen naar het oosten gezonden. De reis van de heer Anseele stond in verband met de bevoorrading van Gent. Over andere gelegenheden liet de heer Anseele zich nu liever niet uit.

Wel was hij ook vol lof voor wat Nederland voor de Belgische vluchtelingen deed. Doch hij voegde er bij: "Ik had mij er aan verwacht", "ik weet dat gullie Ollanders een goed hart ebt."

Het college van burgemeester en schepenen van Antwerpen en de intercommunale commissie hebben aan de heer Francisco Saiz y Sebra, consul-generaal van Spanje, hun gevoelens van diepe erkentelijkheid betuigd, voor de onschatbare medewerking die hij hun de 9^e oktober heeft verleend, toen hij uit eigen beweging heeft aangeboden om de heren burgemeester De Vos, Louis Franck en Alphonse Eyckmans, voorzitter en ondervoorzitter der intercommunale commissie, te vergezellen bij hun onderhandelingen met de generaal-bevelhebber van het Duitse leger, dat de stad belegerde, teneinde te bewerken dat er aan het bombardement een einde zou gemaakt worden.

Belgische vluchtelingen.

Het stoomschip *Administrateur de Badts* heeft gisteren 122 personen uit Antwerpen te Vlissingen aangebracht.

Ter gelegenheid van de naamdag van H. M. Elisabeth, Koningin der Belgen, zal morgen de gezant van België in Den Haag, baron Fallon, een deputatie van dames, uit de vluchtelingen te Haarlem en omstreken, ontvangen, die hem een huldeblijk namens de vluchtelingen voor Koningin Elisabeth zullen overhandigen. Dit huldeblijk zal bestaan uit een lederen verbandkist. Bij het geschenk zal worden gevoegd een kalligrafische opdracht. In de verbandkist zijn het wapen van België en het Rode Kruis aangebracht.

Het provinciaal vluchtelingencomité in Zeeland verzoekt dringend hulp voor de duizenden vluchtelingen, die nog in de provincie Zeeland vertoeven en daar de winter zullen moeten doorbrengen, vermits zij in hun land geen verdienste hebben of beroofd zijn van huis en haard, in de vorm van levensmiddelen van allerlei aard, van kleren (in het bijzonder onderkleding zo voor mannen als voor vrouwen en kinderen) en dekens. Ook bedden en matrassen voor ouden van dagen en zieken zijn hoogst nodig. Al deze goederen moeten gezonden worden aan het adres van mr. P. Dieleman, station Vlissingen, waar het magazijn van het comité is gevestigd en van waaruit over de provincie wordt gedistribueerd.

19 november 1914

Slimmerd.

Een van een rondreis door België teruggekeerde Belgische dame heeft aan het Eindhovens Dagblad het volgende verhaaltje medegedeeld:

Ik het Belgische dorpje R. liep het gerucht, dat de Duits naderde. Een boer, vrezende dat zijn zwaar gemest varken door de Duits zou worden meegenomen, slachtte het ogenblikkelijk.

Eensklaps vernam hij, dat de vijand R's grondgebied heeft betreden. Goede raad was duur. Voor de Duits lag het varken gereed, gekapt en al.

De slimme boer bracht het varken in zijn bed, plaatste op het nachttafeltje een crucifix, wijwater en een grote kaars.

De Duits drong overal binnen, ook in de kamer van onze boer, meende een dode te zien, salueerde en vertrok.

Hulpbetoon voor de Belgische vluchtelingen.

Een bijzondere berichtgever schrijft ons uit België:

Alle beschaafde volken zijn begaan met het deerniswekkende lot, dat deze oorlog over de Belgische natie heeft gebracht. Zowat overal zijn comités tot stand gekomen of geldinschrijvingen geopend om de menigvuldige noden enigszins te lenigen en uit verschillende landen heeft de gezant van België in Den Haag in de laatste dagen vrij aanzienlijke bedragen aan geld of andere hulpmiddelen ontvangen of hem is de belofte gedaan, dat zij weldra zouden worden toegezonden.

In Denemarken werd door de dagbladen, zonder onderscheid van kleur, een volksinschrijving geopend. Bijna iedereen heeft wat bijgedragen, zelfs vele families, welke het blijkbaar op hun dagelijkse behoeften hebben moeten uitsparen. Van het ingekomen geld werd reeds een eerste bedrag van fl. 15.000 geschonken, met de bijzondere opdracht, om deze som hoofdzakelijk te laten dienen voor Belgische gezinnen, die slechts tijdelijk behoeftig zijn en bezwaarlijk de openbare liefdadigheid kunnen aanspreken.

Denemarken heeft tevens de wens uitgedrukt, een zeker aantal vluchtelingen op te nemen. Een bijzondere afgevaardigde, de Heer Larsen, is zelf in Den Haag gekomen, om met baron Fallon, de Belgische gezant, over deze zaak in overleg te treden. Hij deelde mee, dat het Deense comité zich verbond om zelf de kosten van vervoer van een der Nederlandse havens tot Kopenhagen te betalen.

Noorwegen wil eveneens geld en kledingstukken afzenden. De openbare inschrijvingen, door de pers geopend, zullen weldra een

half miljoen kronen bereiken en een eerste gift van 50.000 kronen is uit dit steunfonds reeds toegezegd. Ook hier is opmerkelijk groot het aandeel van de arbeidende klas in deze menslievende beweging. Het socialistisch blad Social Democraten, van Christiania, heeft een de gezant van België te Kopenhagen een som van 10.000 kronen ter hand gesteld, de wens uitdrukkelijk over het gebruik van deze middelen zijn lezers later te kunnen inlichten. De afgevaardigde in de tweede kamer, de heet Twist, werd gedelegeerd om de mogelijkheid te onderzoeken, een zekere hoeveelheid van vluchtelingen, vooral kinderen, naar Noorwegen over te brengen. Voor hun onderricht zouden desnoods Belgische onderwijzers naar Noorwegen worden uitgenodigd.

In Zwitserland heeft het Journal de Genève op haar beurt een oproep gedaan om steun voor de Belgische slachtoffers van de oorlog, en het heeft aan de Belgische gezant in Den Haag een som gestuurd van 100.000 frank, genomen op de tot einde oktober gestorte bijdragen.

Uit Zwitserland zijn ook door het Belgische gezantschap herhaaldelijk particuliere postzendingen van 50 tot 100 frank ontvangen.

Door de Nederlander Cornelis L. J. van der Hoek van het Nederlands sanatorium te Davos, werd namens het aldaar gevormd Hollands-Belgisch-Frans comité ten bate van de behoeftige Belgische vluchtelingen in Holland een wissel gestuurd van 717 frank.

Amerika. Op initiatief van de Chicago Herald, heeft de Amerikaanse pers een verzending naar Europa van kerstgeschenken, bestaande in onderkleden, georganiseerd, als geschenk van de Amerikaanse kinderen aan de weeskinderen van de oorlog. De verzending is

verscheept op het stoomschip Jason, en wordt op 23 dezer te Falmouth verwacht. Zij is geconsigneerd op naam van de Belgische consul aldaar. Een vierde van de gehele hoeveelheid is bestemd voor België en 7,5 % van dit aandeel zal, overeenkomstig de inzichten van de gevers, besteed worden aan de Belgische vluchtelingen in Nederland en met dit doel aan het Algemeen Steuncomité te Amsterdam worden toegewezen.

Engeland. Voor een paar dagen werd aan de Belgische gezant door prinses Louise van Battenberg, ook namens "The Mine-Sweepers Fund", waarvan zij de voorzitter is, een partij kledingstukken beloofd. Maar op gans bijzondere wijze heeft zich door haar mildheid de bevolking van de stad Glasgow onderscheiden. Het comité dat zich daar gevormd heeft onder de leiding van de heer Dunn, consul van België, heeft reeds verschillende belangrijke bedragen gestort in het Belgian Relief Fund te Londen, en dezer dagen heeft het nog 70.000 pond geschonken aan de Belgische gezant in Den Haag, uitsluitend voor de noodlijdende Belgen in Nederland.

Deze menigvuldige blijken van solidariteit der volkeren, in het lenigen van de ontzettende nood, die deze oorlog vooral over het arme België heeft gebracht, doen weldadig aan. Maar zij zullen aan Nederland niet de ereplaats ontroven, welke het zich op het gebied der liefdadigheid heeft verworven en welke het tot het einde toe bewaren wil.

Uit Gent.

Men schrijft ons uit Gent:

Het ophouden van alle economische bedrijvigheid, de afschaffing van alle treinverkeer, zonder hetwelk België niet denkbaar is - sedert een paar dagen verkreeg de maatschappij Gent-Terneuzen vergunning drie treinen daags, heen en terug, tussen Gent en Terneuzen te laten lopen - heeft hier een toestand geschapen, die onze verbeelding te boven gaat.

Wij zijn in een ander werelddeel overgebracht. De verschillende streken hebben hun eigenaardig en wel afgetekend karakter verloren, en wij mogen veronderstellen, dat overal dezelfde gejaagdheid, kommer en gebrek hun verlammeende invloed doen gevoelen.

Het dag en nacht rusteloze Walenland is even stil, verlaten en doods als het minder bedrijvig Vlaamse deel van België.

Gent zonder zijn fabrieken en werkhuizen is Gent niet meer; geheel het dagelijks leven der inwoners wordt naar de regelmatige gang ervan geschikt. Het vroege uur waarop 's morgens de arbeid een aanvang neemt, de schafttijd van 8 uur en 4 uur 's namiddags; de middagrust en het trompetgeschal, dat om 7 uur 's avonds het einde van de werkdag aankondigt, dit alles zijn zoveel aanduidingen die voor gans de bevolking gelden en het jaar door als geijkte regel geëerbiedigd worden.

De oorlog bracht daarin een grondige wijziging. Alleen de vlasfabrieken draaien nog enkele uren daags, en bij de volslagen werkloosheid, die in alle andere vakken heerst, heeft de hoge prijs

der onmisbaarste levensbenodigdheden ons voor een lange tijd een geheel andere levenswijze opgelegd.

De kolen, die eens tegen 17 frank voor 1000 kg werden afgeleverd, zijn nog alleen in de grote samenwerkende maatschappijen tegen 40 frank verkrijgbaar. De 17^e dezer heeft het college van burgemeester en schepenen de maximumprijs van 1000 kg op 38 frank bepaald.

Het gemeentebestuur bepaalde de prijs der petrol op 23 centiemen de liter, meer dan het dubbele, die van zout op 82 centiemen per kg, het vierdubbele van voorheen.

Het brood eveneens mag niet meer dan voor 19 centiemen worden verkocht. Bij gemis aan bloem komt men van alle kanten rond Gent zich in de stad bevoorraden, zodanig, dat een preventieve maatregel diende genomen te worden om de stedelingen zeker niet zonder brood te zetten.

Van maandag 16 dezer af mocht niets meer dan bruin brood worden afgeleverd. Zeep was een ogenblik niet meer te vinden.

Nieuwe hoeveelheden worden uit Holland aangebracht, die wederkerig tegen 0,70 frank de kg en tot 1 frank het pak verkocht worden, dat vroeger voor de helft minder aangeboden werd.

Daarentegen zijn aardappelen tegen 6 tot 8 frank per 100 kg, vlees tegen 2 F tot 2,70 F per kg, boter tegen 2,60 tot 3 F per kg (in het Walenland is de boter thans een luxeartikel., is bier in overvloed, en de oogst, voor wat het fruit betreft, was zodanig wel gelukt dat er nog steeds tegen 10 en 15 centiemen per kg grote hoeveelheden van de beste appelen verkrijgbaar zijn.

Met de grote druiventrossen, in de broeikassen van Hoeilaart in Brabant, bij Brussel, gekweekt, en waarvoor geen uitvoer is, wordt

geleurd, meer dan met de goedkoopste artikelen van groot gebruik. Als de prijs ervan vroeger voor gewone beurzen niet te bereiken was, vraagt men nu van 0,60 tot 1 F per kg en schijnt de voorraad onuitputtelijk.

Voor de bevoorrading van Gent in het algemeen hoeft voor het ogenblik geen vrees te bestaan, dank zij ook de tussenkomst van baron Fallon, Belgische gezant in Den Haag.

20 november 1914

Briefwisseling met Gent.

De consul der Nederlanden voor Oost-Vlaanderen verzoekt ons bekend te maken, dat de door het consulaat van Gent ingerichte postdienst met het buitenland via Sas van Gent door de grote toevloed van brieven en postzaken in het vervolg maar ten dienste van de handel en nijverheid opengesteld kan worden.

Van particulieren en krijgsgevangenen kunnen voortaan slechts briefkaarten ter bezorging worden aanvaard.

De handelsbrieven boven bedoeld moeten in open enveloppe verzonden worden en zijn evenals de briefkaarten van particulieren en krijgsgevangenen aan de censuur van het consulaat onderworpen.

Men moet zich strikt onthouden van het doen van alle mededelingen of beschouwingen van politieke of militaire aard, de oorlogvoerende partijen betreffende.

De correspondentie is te adresseren: consul Kuyck, poste restante Sas van Gent; met vermelding op de voorzijde van de enveloppe van

de naam en het adres van de bestemming en op de achterzijde van de naam en het adres van de afzender.

De Belgische kunstschaten.

Dr. von Falcke, de bestuurder van het Berlijnse museum voor de kunstnijverheids, die belast is geweest met de boedelbeschrijving van de monumenten van kunst in het door Duitsland bezette gedeelte van België, is na volbrenging van zijn taak naar Berlijn teruggekeerd.

Onder de kunstwerken, door de zorgen van Dr. von Falcke uit kleine plaatsen onbeschadigd in het museum te Brussel in veiligheid gebracht, is het beroemde doek van Anton van Dyck uit de kerk te Zaventem, voorstellende Sint Maarten, te paard, zijn mantel in twee snijdend en de helft aan de bedelaar gevend.

21 november 1914

Verkeer met België.

Men deelt ons mede, dat Nederlanders, die zich naar België wensen te begeven, daartoe behalve een door een Duitse consulaire ambtenaar gevisieerd buitenlands paspoort nog bovendien voorzien moeten zijn van een door die ambtenaar af te geven verklaring nopens doel, plaats van bestemming, tijdstip en duur der reis.

Belgen moeten voor een reis naar hun land eveneens deze verklaring bezitten, doch hebben in plaats van een paspoort een door een Duitse consulaire ambtenaar afgegeven legitimatiebewijs nodig.

De armoede op het platteland is nog ernstiger dan in de steden. Vooral nijpend is het gebrek aan steenkolen. Zij, die het nog kunnen betalen, doen grote voorraden hout op.

Eigenaardige toestanden.

Brussel, 17 november.

Het in dit opschrift gebruikte bijvoeglijk naamwoord eigenaardig is zeer zeker eufemistisch op te vatten, maar de lezer heeft meer vrijheid dan ik om het te veranderen, een recht, waarvan hij na lezing van het hier volgende, naar ik hoop, gebruik zal maken.

Een in België wonende Hollander, die enige tijd uit Brussel afwezig is geweest, komt, hier teruggekeerd, eigenlijk in een geheel nieuwe wereld te staan; allerlei zaken doen hem zo vreemd aan dat hij, vooral wanneer hij journalist is, niet na kan laten dit alles eens te verhalen.

Het bijzonder vreemde, dat de gehele toestand hier eigen is, spruit voort uit de totale verwarring, of liever vernietiging, van het economische leven, die maakt dat ons bestaan hier een vorm heeft aangenomen, waarvan men voor weinige maanden niet droomde. Een nadere uiteenzetting, voor zover nu reeds mogelijk, zal dan ook tot beter begrip van hetgeen hier in België gaat gebeuren noodzakelijk zijn. Ik waag een poging hiertoe.

Het abnormale van het leven in België heeft ook de Duitse overheden getroffen, die gemeend hebben door een eenvoudig bevel, dat eenieder zijn gewone bezigheden had te hervatten, de gewone loop van zaken te kunnen herstellen. Toen dit niet ging, zoals de overheden het wensten, werd het bevel dringender herhaald, met bedreiging van het intrekken der gratis

voedselverstrekking aan door de werkloosheid behoeftigen voor het geval dit herhaalde bevel niet het gewenste gevolg had. En hieruit blijkt nu, met alle eerbied voor hun goede karaktereigenschappen, dat het de Duitsers moeilijk valt om rekening te houden met bestaande omstandigheden.

Immers het bevel door het voorlopig Duits bewind aan de Belgen gegeven om hun werk te hervatten, staat gelijk met het zeggen aan de lamme: ga lopen.

Voor een geregeld economisch verkeer toch zijn, naast vele andere factoren, nodig: verkeersmiddelen, post, telegraaf, telefoon en, in zekere mate, vooral in de tegenwoordige tijden, de pers. En dit alles ontbreekt, zoals ik u duidelijk ga maken.

Allereerst iets over de pers. Na de bezetting der hoofdstad bleef de bevolking geruime tijd van dagbladen verstoken; het was een tergend gemis, waarover u hier ter plaatse meermalen geschreven is. Eindelijk kregen wij een paar Duitse bladen en voor enkele weken werd onze krant toegelaten, die hier gretig gelezen wordt en veel aftrek heeft. Daarnaast bestonden echter lange tijd geen Belgische bladen, de Brusselse dagbladdirecties hadden hun persen stopgezet, alleen de Indépendance belge bleef, eerst te Oostende, daarna te Londen verschijnen. Eerst later kwamen er nieuwe bladen uit, waarvan de jongstgeborene, de Belgique, welke vandaag aan haar dertiende nummer toe is, wel de ernstigste is en blijk kan geven van een zekere onafhankelijkheid. Deze dagbladen bevatten alle officiële berichten der beide legers, overzichten over de toestand, veel vertaalwerk uit Nederlandse kranten en tenslotte allerlei beschouwingen over vraagstukken van de dag, zoals deze zich nu hier ter stede voordoen.

In Antwerpen en Gent zijn Handelsblad van Antwerpen, Bien public en een paar andere bladen weer verschenen en vullen hun kolommen met dezelfde, boven omschreven stof.

Het spreekt vanzelf dat daarmee aan de eisen, welke het publiek aan de hedendaagse pers mag stellen, op geen stukken na voldaan kan worden. Toch moet men wel tevreden zijn met wat men heeft, als men zich de wanhopige tijd herinnert toen wij geheel zonder nieuws waren.

Evenwel werkt dit gebrekkig bekendmaken van nieuws verlamvend op het hernemen der gewone werkzaamheden, want stel dat iemand, om weer aan het werk te gaan, wil weten hoe het in Namen of Luik precies gesteld is, dan zullen de dagbladen hem daarop geen antwoord geven, zij krijgen vandaar geen berichten, en hij is aangewezen op de vage praatjes die de ronde doen.

Erger nog dan dit gebrek is wel het totaal onderbroken verkeer. Ik las dezer dagen in een Nederlands dagblad, hoe de Duitse overheid ter kennis bracht, dat er een geregelde sneltreinverbinding Brussel-Duitsland was ingericht. Toen heb ik gelachen, want deze bewering is grotesk. Er loopt in heel België geen enkele trein geregeld; alles wat hierover verteld wordt, dient om te doen geloven dat de administratie prachtig in orde is, iets waar wij ver vandaan zijn.

De waarheid zal u het best door een voorbeeld duidelijk worden. Ik wil eens gaan zien of een zakenrelatie van mij, laat ons zeggen te Luik, nog leeft, of hij nog zaken kan doen, nog goederen in voorraad heeft, enz. Ik ben dan eerst een dag kwijt om een pas te halen, mag dan een tweede dag in een trein zitten, die er zowat zestien uur over doet, als hij tenminste wegens militaire redenen niet vijf of zes dagen is stopgezet. Ik moet dan een nacht logeren te Luik, kan de

volgende dag bv. vaststellen dat de fabriek van mijn zakenvriend tegen de grond ligt, de man geruïneerd is en ergens in Holland of Engeland gevlucht is, daarna ga ik voor de tweede nacht in een hotel en mag blij zijn als ik de daaropvolgende dag naar Brussel terug kan. Ik ben dus om tot geen resultaat te komen, ten minste vier dagen kwijt, een goede vijftig frank, ongerekend de talrijke kleine vexaties onderweg, en had voor dit alles in gewone tijden een telegram antwoord betaald kunnen zenden. Naar Antwerpen heen en weer kost u ook twee dagen, plus nachtlogies: naar Gent gaan is ook al moeilijk, en zo is dus van geregeld verkeer geen sprake.

Telefoon en telegraaf zijn sedert 20 augustus totaal afgesneden. Alleen telegrammen uit Duitsland komende worden te Brussel bezorgd, maar antwoorden mag niet.

Met de post is het ook al even raar gesteld. Wij hebben prachtige postzegels, die de vreugde der verzamelaars opwekken, maar, ach, waar dienen zij voor? Ook al weer alleen voor het verkeer met het Duitse rijk, en op het ogenblik hebben wij heus geen behoefte de relaties nader aan te knopen. Bovendien kan men hier in Brussel deze zegels gebruiken, maar dit is ook alweer zo komisch, dat ik U een voorbeeld ga geven.

In gewone tijdsomstandigheden (wat zijn zij ver!) moet ik nogal dikwijls schrijven aan de Brusselse correspondent van onze krant, die te Laken woont; meestal is dit voor een afspraak om elkaar elders te ontmoeten. Zou ik nu hiertoe van de Duitse post gebruik maken, dan zou ik aldus te werk moeten gaan. Ik neem een mooie briefkaart van 5 centiemen (pfennige) en ga die zelf op de grote post brengen, dit kost mij 20 centiemen tram heen en evenveel weer. De post wordt echter niet bezorgd, maar moet afgehaald aan het grote

postkantoor, zodat uw correspondent ook 40 centiemmen moet betalen om de brief te gaan halen.

Dit alles kost ons dus 85 centiemmen; en dan neem ik nog als voorwaarde aan, dat er tussen ons beiden telepathie behoort te bestaan, opdat hij zou weten op welk ogenblik er voor hem een briefkaart in de bus is gedaan. Eigenlijk zou ik dit hem dus moeten gaan zeggen, maar dan behoef ik ook niet te schrijven ... Resultaat is dus, dat iedereen zijn boodschappen zelf doet en de Duitse post met haar mooie postzegels een reusachtige onzin is.

Men zal nu begrijpen wat er van het hervatten der normale werkzaamheden terecht komt! Zeker, de wens daartoe is van Duitse zijde, ik neem het aan, oprecht gemeend, maar zeker ben ik er van, dat de Belgen ook niets liever zouden zien en het Duitse bestuur ongelijk heeft met te beweren, dat de Belgen te dien opzichte een zekere sabotage plegen. Waren de Duitsers in staat het ons gemakkelijker te maken, dan zou het normale leven zeker, althans enigszins, hersteld kunnen worden;

In la Belgique van 14 november vindt men een artikel, dat dit alles nog nader toelicht en betrekking heeft op de pogingen om de zo belangrijke nijverheid in het Belgische kolenbekken te doen herleven. Het voorlopige Duitse bewind heeft mijnraad Hasse naar Charleroi gezonden om met de grote industriëlen daar overleg te plegen en dezen hebben hem de volgende verlanglijst aangeboden.

1°. Het herstel der vervoermiddelen voor de steenkool, per as, te water en per spoor, is volstrekt noodzakelijk, daar men er immers niet ernstig kan aan denken kolen te delven alleen met het doel deze in magazijn te houden. Daartoe moet aan de mijnen en de voerlieden het vrije gebruik vergund worden van een voldoende

aantal paarden en wagens. Voorts zou men rivieren en kanalen terug ter beschikking der scheepvaart moeten stellen, vooral om de fabrieken, die kolen nodig hebben, en de stad Brussel, die grote afnemer is van kolen voor huishoudelijk gebruik, daarvan te kunnen voorzien. Wat het vervoer per spoor betreft zou niets beletten het verkeer te herstellen op die lijnen, welke niet bezet zijn door militaire transporten, en zelfs kolentreinen in te leggen tussen de militaire treinen. In het algemeen zou men de goederen en de mannen, die deze begeleiden, algeheel vrijgeleide moeten toestaan.

2°. Wat het geldelijke betreft, zo is het volstrekt noodzakelijk, dat het bijkantoor te Charleroi van de Nationale Bank van België heropend wordt en moet gegarandeerd worden, zowel aan dit bijkantoor als aan de andere banken van het mijnbekken, dat de fondsen, bestemd voor betaling van de lonen en van het voor de mijnen nodige materieel, ongehinderd en volkomen veilig overgezonden kunnen worden. Een industrieel leven zonder een volkomen veilige bankdienst is onmogelijk.

3°. Bevat het verzoek, om mijnhout, ontploffingsmiddelen, benzine, oliën en vetten te mogen aanvoeren.

4°. De aanvoer van levensmiddelen behoort ook in voldoende mate hersteld te worden, want met name het verstrekken van brood is op het ogenblik zo gerantsoeneerd, dat het volstrekt ontoereikend is voor een man, die de zware mijnarbeid heeft te verrichten. Men mag niet uit het oog verliezen, dat het brood het hoofdvoedsel is van onze werklieden, vooral van de mijnwerker, die zijn levensmiddelen in de mijn mee moet nemen.

5°. Men moet de werklieden volkomen gerust stellen en daartoe moet de volledige vrijheid van beweging hersteld worden; de werklieden moeten weer van het rijwiel gebruik mogen maken om zich naar hun werk te begeven; voorts moeten de plakaten verzacht, de huiszoekingen verminderd worden, want al deze maatregelen, waaraan de Belgische geest niet gewend is, jagen de bevolking schrik aan, beangstigen de werklieden en hun gezinnen en verhinderen daardoor het hernemen van een geregeld werk.

6°. Het herstel van het postverkeer, evenals van telefoon en telegraaf, zou hoogst nuttig zijn. Bij gebreke hiervan zou elke mijn voor bepaald aan te wijzen beambten het vrije gebruik van een auto moeten hebben, welke, voor zover mogelijk, voorzien zou in het gebrekkige verkeer, voortspruitend uit het opheffen der gewone diensten. Immers hoe kan men anders de behoeften aan brandstof der gemeenten kennen, bestellingen ontvangen, deze uitvoeren en verrekenen?

7°. Voor de oorlog bedroeg de werkliedenbevolking in het bekken van Charleroi en Neder Samber 60.000 man. Zij is evenwel aanzienlijk gedaald, tengevolge van de mobilisatie in België en in de naburige landen, en doordat, na het opheffen der verkeersmiddelen, vele werkkrachten uit Vlaanderen en Brabant afkomstig, naar hun haardsteden zijn teruggekeerd. De jaarlijkse productie wisselde tussen 9 en 10 miljoen ton en kon voor een deel ter plaatse worden opgebruikt; het overschot werd te water en te land naar verschillende streken van het land gezonden en een belangrijk gedeelte werd naar het buitenland vervoerd.

Van al deze uitvoerkanalen bestaat er geen enkele meer: wij hebben tot onze beschikking noch spoorwegen, noch kanalen, noch post, noch telegraaf, noch telefoon, noch automobielen. Wij

kunnen derhalve in de huidige omstandigheden niet dan moeilijk onze productie blijven handhaven.

Deze lijst van grieven zal de lezer, beter dan wat ook, een inzicht geven van de moeilijkheden, waarmee de nijverheid in België te strijden heeft. Ook uit de voorbeelden van de bezwaren, waarmee de Gentse industriëlen te worstelen hebben, zal blijken, dat ook hier van hervatting van het normale leven onder het huidige regime geen sprake kan zijn. De vereniging van Gentse industriëlen en kooplieden heeft het volgende bezwaarschrift bij de Duitse overheden ingediend.

De vereniging, die de voornaamste fabrikanten, importeurs en kooplieden van Gent omvat, overweegt in de tegenwoordige omstandigheden zeer nauwkeurig de mogelijkheid, om zoveel mogelijk het economisch leven der stad in stand te houden. De industriëlen zoeken, met alle middelen die hun ten dienste staan, hun fabrieken aan het werk te houden, niet met het doel voor hen of voor de maatschappijen, welke zij besturen, voordeel te behalen, want voor de meesten is volledige staking van het bedrijf minder drukkend dan gedeeltelijk doorwerken, maar zij zijn doordrongen van hun plicht om alle moeite in te spannen, opdat het de werkmansstand, in onze stad zo bijzonder talrijk, niet volkomen aan middelen zou ontbreken. Door de werklieden arbeid te verschaffen en hen te behoeden voor armoede en werkloosheid, zal men niet alleen een groot deel der bevolking voor grote ellende bewaren, maar tevens de openbare rust en veiligheid verzekeren. De vereniging is dan ook overtuigd, dat de Duitse overheden deze overwegingen op juiste waarde zullen schatten, overwegingen, welke hun oorsprong vinden in gevoelens van menselijkheid en in een gewettigde begeerte om rust en orde te handhaven.

De leden der vereniging geven zich volledig rekenschap, dat de krijgsverrichtingen onvermijdelijk aan handel en nijverheid hinderpalen in de weg moeten leggen, maar zij hopen toch, dat de Duitse overheden bereid zullen zijn, met hen naar middelen te zoeken om de volkomen verlamming van handel en nijverheid tegen te gaan, waarvan de gevolgen in elk opzicht een ramp zouden betekenen.

De punten, die vooral onderzocht behoren te worden, zijn:

1°. Het verstrekken van steenkool en grondstoffen aan de fabrieken.

2°. Verlof tot uitvoer, met name naar Nederland, met het doel om de opslagplaatsen enigszins te ontlasten en zich nieuwe geldmiddelen te verschaffen;

3°. Geschikte middelen van verkeer. Hierbij wordt opgemerkt dat het natuurlijk wenselijk zou zijn zodra mogelijk over de spoorwegen te kunnen beschikken. Zolang dit verkeersmiddel niet te gebruiken is, zullen handel en nijverheid zich moeten vergenoegen met buurtspoorwegen, vrachtschepen en voertuigen. De lijn Terneuzen en de buurtspoorwegen geven in dit opzicht reeds zekere gemakken. De binnenvaart zou belangrijke diensten bewijzen, wanneer het verkeer op de kanalen zonder gevaren zou kunnen geschieden, hetgeen eveneens het geval is voor het verkeer per as. De meeste voerlieden willen niet beginnen te rijden uit vrees dat de weinige paarden en wagens, die hun zijn gelaten, in beslag zullen worden genomen.

Zodoende is geen enkel transport mogelijk en het zou zeer gewenst zijn indien voor het vervoer voldoende veiligheid kon hersteld worden;

4°. Herstel der gemeenschap per post, telegraaf en telefoon.

Op dit punt wenst de vereniging een geregelde koerierdienst met Brussel, Luik, Bergen en Charleroi, telegraafverbinding met België en Nederland en lokaal telefoonverkeer.

De vereniging heeft deze punten besproken met baron von Koudole, de civiele etappen-gouverneur der beide Vlaanderen, en, hoewel welwillend aangehoord, op al deze desiderata nul op het rekest gekregen. Het militair belang en de eisen daardoor gesteld beletten elke verbetering in de bestaande toestand.

Zonder in het minst nu maar te willen beweren dat het de Duitsers met hun begeerte om het normale leven te herstellen geen ernst zou zijn, meen ik toch dat wij uit bovenstaande gegevens de gevolgtrekking mogen maken dat men de Belgen geenszins ervan mag beschuldigen weigerachtig te blijven om het gewone werk te hervatten.

Over een herleving van het landbouwbedrijf en van de Antwerpse haven te spreken zou ironie zijn.

In laatstgenoemde stad is alles dan ook uitgestorven en, al beweren de Duitse bladen ook het tegendeel, iedere onbevooroordeelde zal met mij hebben kunnen vaststellen, dat er nog maar bitter weinig inwoners terug zijn gekeerd en er heel wat winkelruiten gesloten blijven.

Dat deze stilstand van handel en bedrijf armoede en schaarste van levensmiddelen meebrengt spreekt vanzelf. Door toevoer van Amerikaans graan tracht men hierin wel te voorzien, maar al beweren de Duitse bladen dat aan deze zendingen niet de minste overlast zal worden aangedaan, zo heeft de voorlopige regering er

toch zulke hoge rechten van geheven, dat de prijs daardoor belangrijk gestegen is. Voor het van het Amerikaanse meel gebakken brood betalen wij te Brussel 40 centiemmen per kilo, tegen 32 centiemmen voordat deze toevoer aankwam.

Amerika zond anders wel belangrijke voorraden: de Jean Blockx bracht te Rotterdam aan: 5477 zakken rijst, 7113 zakken graan, 8000 zakken meel, 1432 zakken gedroogde erwten en 163 zakken bonen. Van deze zijn 800 ton naar Luik gevoerd, het overige naar Brussel. De Telless vervoerde 11.750 zakken tarwe, voor Brussel bestemd.

Hoer volgt nog een overzicht van prijzen van eetwaren in franken en centiemmen, per kilo, hetzij anders vermeld.

	Te Brussel	Coöp. Ver. Vooruit te Gent
Rijst	1,10, 1,50	0,58, 0,68
Koffie	3,40	2,70
Zuiker	0,80	0,30
Zout (zeer zeldzaam)	0,10	0,14
Zeep	0,65	0,60
Kaas	3,60	2,70

Lucifers per pak	0,20	0,15
Kolen per 100 kg	50 F	40 F
Petroleum	Niet te krijgen	0,23
Boter	3,40	-
Eieren per stuk: ingelegd	0,12	0,12
Eieren per stuk: vers	0,22	-
Varkensvlees	3,00	2,20
Best rundvlees	3,50	2,90
Aardappelen	normaal	normaal

Men ziet hieruit dat, tenzij de gemeenschap zich grote opofferingen getroost, het leven aan de burgerij zware eisen stelt. De overheden van gemeente en andere lichamen beramen dan ook belastingen en andere maatregelen om hieraan tegemoet te treden, vooral met het oog op de naderende winter. In hoeverre deze plannen reeds gevorderd zijn, welke maatregelen beoogd worden, zal ik u in een volgend artikel uiteenzetten.

22 november 1914

Voor de Belgen.

Gisteravond is het stoomschip Massapequa uit New York alhier aangekomen met 3900 ton voedingsmiddelen voor de Belgen.

Dit stoomschip werd gecharterd door de Rockefeller Foundation te New York. De voorraden aan boord, die deze stichting voor de Belgen beschikbaar stelde, zijn geconsigneerd aan de Amerikaanse consuls. Alle diplomatieke stappen, die voor een veilige aflevering van de goederen nodig waren, zijn bezorgd door de Amerikaanse gezant te Londen.

De lading van de Massapequa bestaat uit 41.000 zakken meel, 13.000 zakken rijst, 2000 matten met rijst, 3600 balen bonen en 1000 kisten spek (elk van honderd Engelse ponden). Met de lossing van de lading is dadelijk een aanvang gemaakt, nadat het stoomschip in de Maashaven aan Furness' loods ligplaats had genomen. Dag en nacht, ook heden, wordt daar gewerkt en men hoopt maandag met de lossing gereed te komen.

Deze voedingsmiddelen en de 2000 ton tarwe, rijst, bonen en erwten, die het stoomschip Jan Blockx - gisteren van Londen vertrokken en heden alhier verwacht - meebrengt voor de Belgen, worden gelost in lichters en zijn bestemd voor Gent, Brussel, Namen, Bergen, Hasselt en Luxemburg.

23 november 1914

Te Gent trekken verschillende proclamaties de aandacht. Een daarvan luidt als volgt:

Stad Gent: bericht. Brieven of dagbladen.

De burgemeester maakt bekend, dat, op bevel van de etappencommandant, het verboden is op de zwaarste straffen:

1°. Het bedrijf uit te oefenen van vervoerder van particuliere brieven.

2°. Vanaf de openbare weg met buitenlandse dagbladen te leuren en die te verkopen.

Dat er in Gent thans veel armoede heerst zal niemand verwonderen. De stad voedt thans 20.000 armlastigen en heeft evenveel lieden aan het werk gesteld om de haven te vergroten of de wegen te verbeteren (tegen een loon van 2,40 frank per dag). Met behulp van enige energieke dames gaat de stad Gent thans een volksgaarkeuken inrichten voor de kleine burgerij, die daar één keer per dag voor 30 centiemen een flinke maaltijd zal kunnen bekomen, bestaande uit een krachtige soep en een schotel met vlees, groenten en aardappelen.

De prijs van verschillende artikelen is thans bij proclamatie vastgesteld. Huiskolen bv. kosten 38 frank per 1000 kg, petroleum en keukenzout kosten respectievelijk per gebruikelijke hoeveelheid 32 en 23 centiemen, brood moet voor $\frac{7}{8}$ uit ongebuild meel bestaan en kost dan per 500 gram 30 centiemen.

Het is thans zeer moeilijk uit Gent naar Brugge en Oostende te komen, al kan de Etapen-Kommandantur, die in het Rechtsgebouw zetelt, passen voor Brugge afgeven. Wel worden passen voor Brussel verstrekt op de Kommandantur.

Scheepvaart op het kanaal Gent-Terneuzen.

De bepalingen voor de vaart op het Belgisch gedeelte voor neutrale schepen zijn gewijzigd: voor elke reis moeten de vaartuigen voorzien zijn van een Passierschein, die kan worden afgegeven door

de viceconsul van Duitsland te Terneuzen. De scheepvaartrechten worden weer geheven als voor de oorlog.

Dagboek van de oorlog (Karel Van de Woestijne).

Brussel, 11 november.

Ik wandel op het middaguur over het boulevard, met twee jonge schilders.

Het is weer een van die dagen, die ik zou willen noemen van drukke ijfte. Sedert twintig augustus, de onvergetelijke datum dat Brussel bezet werd, is de drukte te Brussel heel wat verminderd. Daar heb ik u hier nu en dan van verteld. Maar daar zijn dan toch nog wel dagen, dat de gewone beweging schijnt te willen hernemen. Daar helpt dikwijls de atmosfeer toe: vinnige kou, met zon. De straatgeruchten doen de lucht zingen. De zon tintelt en danst over de bonte straatkleuren: de appels en druiven in de wagentjes, het felle wit der talloze aanplakbiljetten. En tot de viertonige muziek toe der voorbij snorrende Duitse auto's wekt tot een blijde opgewondenheid op, die aan vroeger herinnert.

Maar er is ook een andere drukte, en die is heel pijnlijk. Die hebben wij, de dagen, waarin men gevoelt dat er iets aan de hand is. Het zijn niet noodzakelijk ambulancedagen. Het gebeurt zelfs meer, dat zij gebeurtenissen aankondigen, die wij eerst later vernemen. Dan heerst op de boulevard een heel bijzonder leven. Het zijn de zware Rode Kruisauto's niet, die voorbij komen en het veerkrachtig asfalt in logge golving brengen: het zijn lichte torpedovormige wagens, die fluitend voorbij ijlen, met noodseingehuil de lucht doorboren en aan beide zijden naar de huizen toe als samenpersen. Die ontzettend vlugge auto's, welke in hun dolle vaart als van de grond worden gelicht, doen dan denken aan sissende houwitsers: als

houwitsers laten zij kille ijle achter. Zij zijn schrikwekkend getuigenis van de oorlog: vaak voorspellen zij onheil.

Zo'n dag van samengeperste drukte rondom een vervaarlijke ijle is het weer vandaag. Wij kuieren stilzwijgend over straat. De weer talrijke krantenventers lijken wel lusteloos. De officieren zien er barser uit. Men zou zeggen dat er meer ijver is bij de onderofficieren. In de onverschillige logheid van hun lompe laarzen loopt de baardzwarte Landwehr, waar tussenin thans de blankhuidige, vrijwilligersjeugd in haar al te ruime pakken. Zij wekt enige nieuwsgierigheid; zulke jonge soldaatjes - sommigen lijken wel knapen van veertien jaar, die van de poes krabben over het gezicht hebben gekregen - hebben wij nog niet gezien. Maar die nieuwsgierigheid duurt ook al niet lang. En zelfs deze nieuwsgierigheid in ons leven van bewoners van een bezette stad: Duitse soldaten die met een koperen plaat op de borst lopen, waarin staat gegraveerd: "Polizei", vermag het niet, ons te boeien. Zij lopen, onder de hoge schako, in de lange, lange kapot, de bajonet op de loop van het geweer, twee aan twee, met loerende ogen, in langzaam deftige pas. Zij hebben helemaal de bonhommie niet van de Brusselse politie, die zo aardig hardhandig, zo gemoedelijk brutaal weet te zijn. Zij zwijgt en ziet er misnoegd uit. Maar zij blijft politie. De Brusselaar is niet gewoon er zich veel aan te storen; hij behandelt ze doorgaans met vriendschappelijke onverschilligheid. En zo laat ook deze Duitse aanvulling van onze Brusselse politiemacht, die misschien wel eerder bedoeld is als politie op politie, ons, in deze dag van ijle drukte, vrijwel onverschillig.

Wij lopen, mijn twee vrienden en ik, lusteloos en zwijgend.

Tot ons opeens een vreemde verschijning tegemoet treedt. Een lange, fikse vijftiger, met een gladde Caesarskop en een

professorbril, onder hoge Rembrandtshoed. Hij draagt een ruime macfarlane en een geruite huzarenbroek. Over zijn schouder hangt aan een riempje een schildersbakje, waar tegenaan twee opgespannen raampjes zijn gebonden. De man stapt langzaam, majestueus en tevens pantoffelig. Zijn heerserskop met de gouden schoolmeestersbril toont goedaardige lippen. Alle ironie moet hem vreemd zijn. Hij legt zich ongetwijfeld zelfvoldaanheid op. Als hij onze Beethovenkoppen en het lange haar van één van ons ziet, komt er iets als mistrouwende sympathie in zijn blik. Het is wel of hij lust had, ons aan te spreken en niet goed durft. Wij, die al de schilders van België kennen, en weten dat deze een vreemdeling moet zijn, gaan daar niet op in, wenden het hoofd af, laten hem aan ons passeren.

Dan hebben mijn twee vrienden dezelfde gedachte: de schilder van de keizer.

Want hier loopt de legende: de keizer heeft ons een artiest, een oorlogsspecialist gestuurd. Die moet nu maar al de slagvelden aflopen, er schetsen maken, waar dan later grote lappen uit zullen ontstaan: het geteisterde land, "gestoffeerd" met vechtende figuren.

Mijn vrienden denken hierbij vermoedelijk niet aan het nogal vreemde van het geval. Misschien komt het bij hen niet op, dat een opdracht als die van de keizer in deze tijd van individualisme of anachronistisch, of futuristisch is. En op een ogenblik, dat voor vele kunstenaars zorgwekkend wordt, in een tijd, die aan kunst groot belang geeft, met het oog op een toekomst die, zelfs als de vrede getekend is, niet rooskleurig zal zijn - de kopers zullen zuinigheid hebben geleerd! - zullen mijn twee makers misschien hebben

gedacht, dat zulke bestelling hun niet onwelkom zou wezen. Men heeft wel panorama's van Kongo gemaakt!

Trouwens, de oorlog heeft sommigen al geïnspireerd. De lagere kunst van de prentbriefkaart is rijker geworden aan sommige merkwaardige picturale verbeeldingen, die op een krijgsmotief berusten. Daar ziet ge bv. koning Albert staan op de rand van een loopgraaf, die twee ijverige piotten aan het delven zijn. Elders danst een vurig paardje tussen twee uiteenspattende schrapnells, onder een regen van gebarsten granaten, over het lichaam heen van handenwringende infanteristen. Vreedzamer is de allegorische voorstelling van de Triple Alliance, het heldhaftige België beschermend. Dit alles is vreselijk en aandoenlijk. Het wekt de glimlach en de walg. Het wekt soms ook vertedering. En dan, de arme jongen die dat heeft getekend leed misschien honger ...

De kunstenaar in wie wij de schilder van de keizer hebben menen te ontdekken, en die misschien niet anders is dan een onschuldig amateur, een Belgische rond-de-cuir, die, bij gedwongen verlof, zijn lang onderdrukte artistieke neigingen eindelijk bot mag vieren, is allang voorbij.

Ik denk dat hij, zo hij toevallig een geniaal landschapsschilder is, van het enige slagveld, zoals ik het gezien heb, dat vóór Vilvoorde, een meesterstuk van geweldige tragiek zou kunnen maken, als hij er maar geen figuranten zou bij fantaseren.

En verder denk ik aan de mentaliteit van keizer Wilhelm. Dat hij zich een eenheid tussen kunst en oorlog kan voorstellen, dat hij zulk idee op kan dringen aan de beroemdste intellectuelen van zijn land, zoals blijkt uit hun manifest; dat hij zich de glorie van een zonnekoning durft dromen, dat hij dat idee voor werkelijkheid

houdt, en meent te heersen over een volk dat in al zijn uitingen als in al zijn geledingen één en gebonden is: het heeft een geestelijke grootsheid, die misschien versted doet staan, maar zelfs bij dezen, die zulke gedachte voor niets dan waan houden, ontzag moet wekken.

De vraag rijst echter onmiddellijk: zijn de tegenwoordige omstandigheden en levensvoorwaarden wel van zulke aard, dat een Louis Quatorze-houding recht kan blijven, gesteld dat ze in werkelijkheid bestaat? Is er in de omgeving van de keizer één dichter die, met meer of minder grote oprechtheid zou kunnen schrijven, of zelfs maar zou durven: "Louis, cesse de vaincre, ou je cesse d'écrire"?

De Duitse geleerden en kunstenaars hebben zich solidair verklaard met het Duitse leger. Dit is, zullen enkelen echter menen, nog geen doorslaand antwoord op de vraag.

Moest echter later blijken dat nauwelijks vijftien, twintig, jaar na de vlag van anarchisme, die toen over Europa waaide; nauwelijks drie maand en half na de aanslag op het vorstelijk gezag die aanleiding tot de wereldoorlog zou geven, moest blijken dat Duitsland werkelijk in zich de samenbindende macht heeft bezeten om, ook in kunst, een wet van eenheid te herstellen die een klassieke periode in kon luiden, welke vol luister zou kunnen worden en ten minste even krachtig als de krachtigste onder de vorige, welk een klap in het gezicht van het breed humane, het gedroomde individualisme waar alle schoonheid van alle tijden het onvergankelijke gelaat van draagt, ook in periodes, waar persoonlijke eigenaardigheid onderdeed en boog voor een gemeenschappelijk ideaal!

God, moet nu juist de oorlog zulk een tijdperk openen? Ik huiver ...

13 november.

Het is een zoete najaarsochtend, met slierten zilveren en gouden nevelen. Geen gerucht. De straten haast leeg, en alle bewegingen stil, als in watten gewikkeld.

Ik loop weer de halte Laken voorbij. Daar staat een trein met gekwetsten. Natuurlijk altijd dezelfde menigte die staat toe te kijken, maar ditmaal zwijgend, zonder bewegen, als onder een nieuwe, bevreemdende indruk.

In de zoete, de tedere, jonge en weemoedige dag, die roodbruine trein; slechts de kleurloosheid van een paar Duitse soldaten, die er gedwee bij wachten.

Maar uit het neergelaten raampje van een coupé, het hoofd van een neger, een oneindig triest negerhoofd, witte oogbollen in het zeer donker gelaat, en op de dikke lippen een onbeschrijflijke glimlach van gelatenheid. Op het hoofd een rode fez. Over de schouder de witte linnen strook van een draagband, waar de linker voorarm in ligt. Een gewonde, krijgsgevangen Senegalees ...

Het volk kijkt schuw toe. Het is het medelijden niet als voor andere gekwetsten. Het is ook dezelfde, soms te drukke belangstelling niet. De droeve neger, die als Fransman heeft gevochten, is een vreemde, een vreemde. En men ziet dat hij droef is tot in zijn ziel, maar het is of men die droefheid niet mee kan voelen, met iets als schaamte dat men het niet kan ...

Heel de dag is de melancholie van dat zwarte gelaat op mij blijven wegen. Ik heb de drukke boulevards vermeden, ben gaan lopen,

door de rozige dag, langs de Begijnhofkerk, en het plaatsje ervoor, waar de roerloze kastanjelaars staan. Dat plaatsje, dat in zijn rechtlijnige vierhoekigheid zoveel ruisloze stilte omsluit, ligt geen vijf minuten van het drukste deel der stad, de Beurs. Ik hoor van hier de krantenventers huilen. Maar het is mij of ik had mezelf uit de levende wereld kunnen bannen, de afschuwelijk levende wereld. Ik wandel om het pleintje, alleen met de klank van mijn stap. Uit een huis komt een priester die, ik weet niet waarom, mij groet ... Ik wandel. Mijn melancholie gaat bitterheid worden. De weemoed, die ik zozeer heb bemind, wordt als bedruppeld met gal. Het is, of het niet mocht, thans weemoedig te zijn. Het mag misschien niet, thans het leven te ontvluchten ...

Ik keer weer naar huis. Een huisgenoot zegt, zelfgenoegzaam: "Ik begin langzamerhand in mijn oude gewoonten te komen". Ik antwoord, bits: "En als die oude gewoonten nu slechte gewoonten waren?"

Pijnlijke stilte.

Dan hoor ik, in de naakte seringen van mijn tuintje, het kriesend bedelgepiep van het roodborstje, dat mij ieder jaar de winter aankondigt. Er komt een oneindige mistroostigheid in mij ...

24 november 1914

Het smokkelen op de Nederlands-Belgische grens neemt hier steeds grotere afmetingen aan. Vooral petroleum, spiritus, zout en kaas, die in de Kempen haast niet te krijgen zijn, tracht men uit te voeren. Dagelijks worden een groot aantal overtredingen geconstateerd en in de afgelopen week zijn ruim 50 processen verbaal opgemaakt. Onophoudelijk doorkruisen patrouillerende soldaten de streek om de smokkelaars te betrappen. Vaak moeten de soldaten hierbij van

hun geweren gebruik maken, om de overtreders schrik aan te jagen. Veelal zijn beroepsmokkelaars hier aan de gang, doch het komt ook meermalen voor, dat arme mensen uit de Belgische dorpen, die de dure prijzen voor waren in België niet kunnen betalen, een kleine hoeveelheid uit Nederland trachten in te voeren. Petroleum kost daar bijvoorbeeld 60 centiemmen per liter, zout 30 à 35 centiemmen per pond. Het vlees en de boter is daarentegen veel goedkoper dan vroeger. Suiker, chocolade enz. kosten tweemaal zo duur als voor de oorlog.

Rotterdam: Voor de Belgen.

Heden is uit Londen alhier aangekomen het stoomschip J. Blockx, met de reeds genoemde lading voedingsmiddelen voor de Belgen.

25 november 1914

De nood in het Belgische land.

Men schreef ons gisteren:

Een heden te Breda aangekomen inwoner van Leuven deed het volgende verhaal van de ellende, die in de laatste tijd over Leuven gekomen is.

Er is gebrek, nijpend gebrek aan graan en meel, erwten, bonen, zout, petroleum, steenkolen, kortom aan alle artikelen, die voor het levensonderhoud nodig zijn.

Velen hebben zich in de laatste tijd hoofdzakelijk moeten voeden met aardappelen, gekookt in wat reuzel. Aan vlees of spek denkt men reeds lang niet meer. En dit geldt niet alleen voor de armen, de hogere standen moeten zich op dezelfde wijze behelpen. Vergeefs biedt men buitensporige prijzen voor wat petroleum, een

kilo of wat meel: wie nog iets over heeft, of op een of andere wijze iets kon machtig worden, houdt het angstvallig voor zichzelf. Het komt in de laatste tijd geregeld voor, dat mannen en vrouwen de dorpen in de naaste en verdere omgeving aflopen, om een restje graan of meel, dat door de Duitsers nog is overgelaten, machtig te worden. Mijn zegsman was er getuige van, hoe een heer uit de deftige middenstand van zo'n speurtocht thuiskwam met een zakje tarwe, dat hij van een hem bekende boer uit een naburig dorp met veel moeite had kunnen kopen. Onmiddellijk toog men aan het werk: het graan werd in de koffiemolen gemalen, de kinderen deden het hunne, door de graankorrels tussen een paar stenen fijn te wrijven en toen men als resultaat van deze pogingen iets gekregen had, dat op meel geleek, konden met wat reuzel pannenkoeken gebakken worden. Men maakte er een grapje van, het was weer eens wat anders dan gekookte of gebakken aardappelen.

Er wordt door sommige bakkers nog wel brood gebakken, doch slechts in beperkte hoeveelheid en bovendien is de hoedanigheid van dit brood zeer slecht, nog afgezien van de buitengewoon hoge prijs ... Nog slechts korte tijd en ook de voor deze broodbereiding beschikbare voorraad zal zijn verbruikt en wat zal men dan moeten doen?

Petroleum is hier niet meer te krijgen. Vergeefs biedt men buitensporige prijzen, tot 2 frank de liter, doch niemand wil het kleine beetje van de kostbare brandstof, dat hij nog over heeft, van de hand doen. En had men nu nog maar gas voor de verlichting en voor het toebereiden van de spijzen. Doch, hoewel de gasfabriek werkt en gas kan leveren, zijn de buizen in zeer vele huizen deels tengevolge van de brand en de plundering, deels tengevolge van verwaarlozing lek geworden. Gasontploffingen waren dan ook niet

zeldzaam en daar het herstellingswerk, voornamelijk door het ontbreken van geschikte arbeidskrachten, zeer langzaam gaat, blijven velen bij voortduring van gas verstoken.

De steenkolen zijn zo goed als verbruikt en aanvoer is tot dusverre niet mogelijk geweest. Men kan moeilijk ten volle het daardoor veroorzaakte ongerief beseffen. Men kan de vochtige, kille huizen niet verwarmen, het eten koken gaat zeer lastig; men moet hout stoken, maar dat is onvoldoende, tijdrovend en kostbaar.

Men woekert derhalve op spitsvondige manier met het weinige dat men nog heeft; vele families huizen bij elkaar, alle restjes brandstof en eten worden verzameld en op een gemeenschappelijke kachel wordt het voedsel klaargemaakt, bij één schraal petroleumlichtje poogt men, de lange, lange avonden om te krijgen.

Ofwel, als de zon onder is, kruipt men in bed. Daar is het tenminste iets warmer dan in de kille vertrekken. Doch de trage, sombere uren der eindeloze avonden en nachten kruipen niet sneller en dikwijls wordt het stilliggen in het sombere huis, in de uitgestorven, dode stad, waar geen voetstap weerklinkt, geen gerucht van een levend wezen wordt vernomen, tot een gruwzame, angstige beklemming. Tot het weer morgen wordt, een nieuwe dag over het verwoeste, ontredde Leuven, een nieuwe reeks van sombere uren, steeds toenemende vereenzaming en ellende ...

De Duitse overheid kan niet helpen, beweert zij. Er is reeds genoeg te doen, om de talrijke soldaten van het nodige te voorzien en de burgers moeten voor zichzelf zorgen. De chef van de tramdienst is, toen duidelijk bleek, dat op aanvoer van het nodige voorlopig niet viel te rekenen, te voet naar Brussel en Charleroi gegaan, om te trachten hier en daar iets voor de stad te bemachtigen. In

laatstgenoemde stad had hij relaties, die hem wellicht aan één of meer wagons kolen konden helpen.

Zout, dat toch vrijwel onmisbaar is om de door het gebrek aan grondstoffen slecht toe bereide spijzen enigszins draaglijk te maken, is eveneens buitengewoon schaars. De mensen komen aan de huizen vragen om een handjevol zout, en onlangs, toen van een Duitse transportwagen een baaltje zout in de modder was gevallen, snelden van alle kanten de bewoners toe, om hun deel van het half gesmolten, modderige papje te bemachtigen. De zwarte, zilt geworden modder werd zorgvuldig bijeen geschraapt en weggebracht; thuis liet men ze bezinken, het zoute water liet men verdampen en zo wisten sommigen nog wat zoutkristallen terug te winnen.

Groenten worden nog wel door de boeren aangevoerd, maar men kan er niet veel mee doen, omdat de voor de toebereiding nodige artikelen ontbreken. Melk kan men nog wel krijgen en de prijs is niet buitensporig gestegen; daarentegen ziet men bijna geen eieren meer, daar de hoenders of tengevolge van verwaarlozing zijn gestorven, of door de eigenaars en niet het minst door de soldaten bij gebreke aan ander vlees worden opgegeten. Want rund- en varkensvlees behoort, wat de burgerij aangaat, ook al tot de lang vergeten heerlijkheden uit vroeger tijden. Soms heeft men een kans, van een boer een gestrikte haas of konijn los te krijgen en dan heeft men weer eens vlees.

Maar dat is slechts weggelegd voor weinigen, die over voldoende geldmiddelen kunnen beschikken of opofferende vrienden of kennissen hebben.

De huisdieren lijden natuurlijk mee onder de toestand. Uitgemergelde, verwaarloosde honden en katten dwalen in troepjes rond, belegeren de keukens en volgen de voorbijgangers. Men heeft ook al geprobeerd, ze op te eten, maar de heren zijn zo onbeschrijflijk vermagerd en vervallen, dat het werkelijk de moeite niet loont, de afschuw voor het doden en eten van huisdieren te overwinnen.

Als er voor de Duitse soldaten geslacht wordt, staan dan ook steeds veel mensen te hunkeren naar wat afval en onder die wachtenden bevinden zich mensen van allerlei stand, mensen, die zich vroeger welgesteld konden noemen en goede posities bekleeden. Maar de nood heeft nu allen aan elkaar gelijk gemaakt.

Een enkele school is hier en daar heropend, o.a. in de Kattenstraat en in de Beriotstraat. Van geregeld onderwijs is evenwel geen sprake. Het overgrote deel van de onderwijzers en leerlingen is afwezig. Men houdt slechts in de middaguren van 2 tot 4 school en tracht, zo goed en zo kwaad als het gaat, met gebrekkige leermiddelen het onderwijs gaande te houden.

Zondag jongstleden heeft onze zegsman weer voor het eerst een mis kunnen bijwonen. Voor het eerst na de vreselijke catastrofe werd zondagmorgen de klok van de kapel der Witte Heren in de Juste de Lithstraat geluid en deed een priester dienst, evenwel zonder enige assistentie. Voor de inhoud van de preek hadden de Duitsers strenge voorschriften uitgevaardigd; over de oorlog mocht in geen geval worden gesproken.

De geestelijken wagen zich niet in hun geestelijk gewaad op straat; allen dragen nog burgerkleren.

Begravenissen – en deze werden helaas in de laatste tijd steeds talrijker – geschieden in grote eenvoud. De priester komt niet meer, zoals vroeger, naar het sterfhuis om het lijk af te halen, doch wacht de baar op aan de ingang der kerk. In de kerk wordt dan een korte dienst gehouden en daarna geschiedt de begrafenis op het kerkhof, zonder dat de geestelijke de stoet begeleidt.

Wat het leven in de stad zelf aangaat, dit is zo goed als verlamd. Behalve de Duitse transporten en troepen ziet men geen verkeer in de straten van rijtuigen of karren. Er is ook niets te vervoeren; behalve de bierbrouwerij werkt geen fabriek of atelier. De werkplaatsen van ambachtslieden zijn gesloten, er is niets voor hen te doen en men ziet ze overal vergeefs rondvragen of er hier en daar wellicht een karweitje te verrichten valt. Maar ieder, die iets te herstellen heeft, tracht het zoveel mogelijk zelf te doen, want het geld is zeer schaars geworden. Tegen de als betaalmiddel ingevoerde Duitse en gemeentelijke bons koestert men groot wantrouwen en velen weigeren ze aan te nemen, als men er iets mee wil betalen. Hierbij komt nog dat de soldaten, als zij bons afgeven in ruil voor opgeëiste voorwerpen of voorraden, allerlei onzin in plaats van de te betalen bedragen op de bons invullen. Zo werden mij bons getoond, slechts vorige week afgegeven, waarop geschreven stond: “Vorzeiger dieses ist ein Schafskopf”, “Gut für einen Kuss”, “König Albert zahlt alles” en zo meer.

Slechts enkele winkels zijn open; een aantal winkeliers moesten in de laatste tijd hun zaken sluiten, omdat zij uitverkocht waren en geen kans zagen hun voorraad te vernieuwen. Zo worden hoe langer hoe meer burgers tot werkloosheid gedoemd, met het onmiddellijke gevolg van steeds toenemende armoede en ellende. Ten einde raad bieden velen hun papieren van waarde, effecten en loten voor spotprijzen te koop aan en onlangs heeft een Brusselse

geldschietter op ongehoorde wijze misbruik gemaakt van de geldnood, door tegen belachelijke prijzen effecten en loten op te kopen. Antwerpse en Brusselse loten gingen voor 10 tot 20 % van de waarde van de hand. Maar er was voor de arme mensen geen keus, men moest verkopen, zich op een of andere wijze geld verschaffen.

Daar, zoals reeds vermeld, de bierbrouwerij steeds doorwerkt, is het aantal estaminets nogal talrijk. Men probeert op die manier een beetje geld te verdienen en van de Duitse soldaten komt zodoende wel een duitje in. Voor vele van die inrichtingen is de naam "estaminet" evenwel vrij eufemistisch. Tussen de ruïnes van half ingestorte huizen zijn een paar palen in de grond gezet, een dekkleed doet dienst als dak en tussen de half verbrokkelde muren, hier en daar wat bijgewerkt met puin en planken, staan op de kale grond kisten en vaten als meubels.

Doch, wat erger is, in deze hokken en bouwvallige krotten wordt ook gewoond en overnacht. Ze herbergen hele families, wiens woningen verwoest en vernield zijn. Men kan zich indenken, onder welke omstandigheden de bewoners van die nog niet voor beesten geschikte hokken moeten leven. In een kuil wordt wat hout, op de puinhopen verzameld, gestookt en zodoende tracht men de koude te verdrijven. Door spleten en scheuren in de muren moet de dikke rookwalm ontsnappen. Daar evenwel, om de koude tocht af te weren, alle gaten, die men kan bereiken, dicht gestopt worden, blijft de scherpe rook voortdurend in de "woningen" hangen. Men begrijpt hoe nadelig dit is voor de personen, die erin moeten verblijven. Water is natuurlijk tussen de puinhopen en in de half vernielde huizen niet te vinden, evenmin een voldoende afvoer van vuil en uitwerpselen.

Het ziekte- en sterftcijfer moet dan ook in deze dagen aanmerkelijk zijn gestegen.

Nog afgezien van de bijna onhoudbare hygiënische toestanden, bestaat er ook nog voor de ruïnebewoners het niet geringe gevaar, onder de wankele muren bedolven te raken. De muurresten, waartussen men woont, hebben door de vlammen zo geleden, dat een flinke windstoot dikwijls voldoende is, om ze te doen instorten, en het is dan ook meer dan eens gebeurd, dat een weer tot "bewoning" ingerichte puinhoop geheel ineestortte.

Dan moesten de bewoners maar weer zien bij anderen terecht te komen, of in de reeds overvolle barakken een plaatsje te vinden. Trouwens, nu het zo koud geworden is, kan men het in de bouwvallen onmogelijk meer uithouden en is men vanzelf gedwongen om de opeenhoping van mensen in huizen en barakken nog erger te maken. In de laatste vochtige en daarna zo koude dagen is er zeer veel geleden.

Waarvoor de mensen, in het bijzonder zij, die nog over wat geld beschikken, dan te Leuven blijven? Hiervoor zijn verschillende oorzaken te vinden en één van de meest dwingende redenen is, behalve de gehechtheid der mensen aan hun woningen en de onmogelijkheid, elders in het Belgische land betere toestanden te vinden, de vrij grote zekerheid, dat alles, wat men onbeheerd achterlaat, geplunderd en vernield zal worden. En dat houdt velen nog thuis, in de ontredderde stad, waar de ellende steeds groter wordt.

Bovendien hoort men, dat het in andere Belgische steden al niet veel beter is gesteld. Zo dreef de nood de te Charleroi wonende familie van onze zegsman naar Leuven, waar zij de toestand

natuurlijk even slecht vonden. Ook te Charleroi heerste bijna hongersnood en ook daar had men in de omstreken de zwerftochten der burgers, op zoek naar graan, meel en andere levensmiddelen. Eertijds welgestelde burgers staan daar uren in de rij te wachten op de soep, die door de Duitse overheid éénmaal per dag werd rondgedeeld.

Onze zegsman heeft het te Leuven uitgehouden, zolang als hij kon. Maar hij heeft tenslotte toch de wijk moeten nemen naar Nederland, waar hij zolang bij familie moet gaan inwonen. Zijn meubels zijn onder toezicht van de burens achtergelaten, totdat die burens, wellicht spoedig, ook tot vertrek gedwongen zijn en dan zal er van dit alles wel niet veel overblijven.

Tot dusver ontbrak Leuven aan de opsomming der steden, waarheen de van Amerika aangevoerde levensmiddelen zijn gezonden. Is het een verzuim geweest of een gevolg van verkeerde inlichtingen?

Hier moet spoedig en doeltreffend geholpen worden, wil men de nood in het arme, geteisterde Leuven niet ondraaglijk zien worden.

Te Gent heeft, evenals in alle andere Belgische steden, het gemeentebestuur thans de zeer moeilijke taak, de ellende, die in de winter nog dreigt toe te nemen, zoveel mogelijk te verzachten. Grote werken, die de gemeente bezig was te doen uitvoeren, worden voortgezet. De arbeidsuren zijn ingekrompen, doch de lonen zijn zo gesteld, dat de arbeiders tenminste voor armoede behoed zijn. Bij graafwerk, waarvoor machines waren in dienst gesteld, zijn deze stop gezet. Arbeiders verrichten nu dit werk.

Het behoeft geen betoog, dat deze maatregelen, evenals het onderhoud van het Duitse garnizoen, enorme geldsommen

verslinden. Daarom moet worden gezocht naar krachtige versterking der geldmiddelen. Een zeer bijzondere belasting is thans in voorbereiding, nl. een “belasting op de afwezigen”, dat zijn de uitgewekenen, die onder de huidige omstandigheden hun medeburgers in de steek laten.

Helaas, niet vele gefortuneerden hebben het hoge plichtsgevoel van de industrieel uit een der meest bedreigde Belgische steden, wiens vrouw en kinderen in ons land vertoeven en die me zegde; “Ik kan niet weg, want ga ik, dan zijn zoveel honderd arbeiders zonder verdienste. En waarvan moeten ze dan leven?”

Reisgelegenheid Roosendaal-Antwerpen.

Zolang de treinen niet lopen, wordt als de kortste en goedkoopste weg aanbevolen de reis via Bergen-op-Zoom, en van daar per stoomtram naar Merksem (IJskelder).

De levensmiddelen in België.

Berlijn, 25 oktober. Volgens berichten in Engelse bladen zou men in Amerika verontwaardigd zijn over de uithongering van België door de Duitsers en over hun weigering van steun van Amerikaanse zijde tot aanvoering van levensmiddelen voor de Belgen. Daartegenover kan het volgende gesteld worden.

De verzorging van België met levensmiddelen, in het bijzonder met graan, geschiedde bij de geringe voortbrenging daarvan in het land zelf en door de behoeften van bijna zeven en een half miljoen inwoners ook in vrede tijdstijd voor drie vierden uit het buitenland en in het bijzonder uit Amerika. De oorlog bracht met zich, dat de opbrengst van het land bij het normale achterbleef en zo was de

verzorging van de Belgische bevolking met levensmiddelen een ernstig vraagstuk geworden.

Bedenkelijk werd de toestand echter eerst, toen Engeland, er naar strevende Duitsland uit te hongeren, in strijd met het volkenrecht ook geen graan naar België liet doorgaan. Volgens de Haagse Conventie betreffende de bepalingen en gebruiken van de landoorlog is een bezettingsleger gerechtigd de voorraden levensmiddelen in beslag te nemen, geenszins verplicht echter om de vijandelijke bevolking te onderhouden.

Zo riepen de in België achtergebleven vertegenwoordigers van Amerika en Spanje, voorlopig voor Brussel, een comité van steun en voeding (Comité de Secours et d'Alimentation) in het leven, dat zijn werkzaamheid vervolgens over geheel België uitbreidde. Het comité zond vertegenwoordigers naar Engeland om van de regering aldaar de goedkeuring voor de aanvoer van Amerikaans meel naar België te verkrijgen. De gouverneur-generaal van België gaf het comité de schriftelijke verzekering, dat de voor de voeding van de Belgische bevolking bestemde buitenlandse levensmiddelen niet voor de Duitse troepen zouden worden opgevorderd, doch uitsluitend voor de Belgische burgers zouden strekken.

Op grond van die toezegging konden de Amerikaanse en de Spaanse gezant te Brussel in een nota van 10 dezer mededelen, dat de naar Londen gezonden commissie van de Engelse regering de belofte had ontvangen, dat de in onzijdige havens op onzijdige schepen naar Rotterdam verscheepte levensmiddelen vrij naar België zouden kunnen worden gebracht.

Op het ogenblik wordt de organisatie van inkoop en verdeling van het buitenlandse graan nog uitgebreid. De intendance van het leger

in het gouverneur-generaalschap zal, zolang er nog niet voldoende buitenlands graan is aangevoerd, aan de gemeenten kleine hoeveelheden meel en alle dringende levensbehoeften verstrekken op voorwaarde, dat zij zo spoedig mogelijk worden teruggegeven.

Dank zij de te waardenen samenwerking van alle betrokken kringen, kan de verzorging van België met voedingsmiddelen niet meer bedenkelijk worden geacht, hoewel de keizerlijke regering, de maatregelen van de vijand om Duitsland van de toevoer zoveel mogelijk af te snijden in aanmerking genomen, moet blijven weigeren, om de eigen voorraden ter wille van de Belgische bevolking op noemenswaardige wijze te verminderen. Uit het voorgaande blijkt, dat de aanvallen van enige buitenlandse bladen elke grond missen.

Een Duits oordeel over de toestand in België.

Een onzer medewerkers had gelegenheid, met een Duitse diplomaat uit Den Haag te spreken, die juist van een rondreis per auto uit België teruggekeerd is. De Duitse diplomaat was zo vriendelijk, onze medewerker over de indrukken, die hij in België opgedaan had, de volgende mededelingen te doen. Hij verteld, dat de anti-Duitse stemming van de Belgische bevolking aanhoudt, vooral, omdat nog steeds de wildste, niet met de werkelijkheid overeenkomende, verhalen over Duitse gruwelen rondgestrooid worden, die vooral in de grote streken, waar in het geheel geen veldslagen zijn geleverd en geen vijandelijkheden hebben plaats gegrepen, geloof vinden. Vele Belgen zijn er van overtuigd, dat er in België in het geheel geen sluipschutters geweest zijn en dat van de verbrande dorpen en huizen slechts de vernielwoede van de Duitse soldaten de oorzaak is.

Alhoewel dus de stemming, zoals gezegd, beslist anti-Duits is, zo is zij toch van dag tot dag minder revolutionair, nu de hoop op spoedige bevrijding wel verdwenen schijnt te zijn. Toch blijft de verwachting bestaan, dat de bondgenoten zullen overwinnen en de Duitsers terugtrekken. Zo verkeert men dan, deels hoopvol, deels angstig, in afwachting.

De economische verhoudingen zijn nog steeds abnormaal, al is ook hongersnood, vooral ook dank zij de intensieve Amerikaanse hulp, voorlopig niet te verwachten. Wel kan en zal er van tijd tot tijd op sommige moeilijk bereikbare plaatsen nog dikwijls gebrek aan het een of andere voedingsmiddel ontstaan. Bij de terugkeer van de bevolking en het weer ter hand nemen van landbouw en veeteelt zullen echter ook weer deze, overigens niet zeer talrijke, misstanden, uit de weg geruimd worden. Wanneer er overigens in België thans sprake kan zijn van moeilijkheden in verband met de levensmiddelen, dan betekent dat niet zozeer gebrek aan levensmiddelen dan wel gebrek aan geld, ontbreken van verdiensten om levensmiddelen te kopen. Verder is er het gebrek aan verkeersmiddelen. In beide richtingen draagt echter, zo betoogde de Duitse diplomaat, de Belgische bevolking en de Belgische regering de schuld. Belgische spoorwegbeambten, post- en telegraafbeambten werken niet, ingevolge het verbod van hun meerderen, hoewel zij zelfs voor een deel in België zijn blijven wonen. Hieruit vloeit echter geen schade voor het Duitse leger en voor de Duitse bezettingen voort, daar de voor het Duitse leger nodige post- en spoorwegdienst door de betrokken militaire afdelingen worden uitgeoefend. Des te groter is echter de schade voor de bevolking, voor handel en industrie. Uit een oogpunt van vaderlandsliefde, zo vervolgde de Duitse diplomaat, kan dit verbod van de Belgische spoorwegautoriteiten overigens niet verklaard worden, daar het, van Duits standpunt gezien, uitgesloten schijnt,

dat de Belgische spoorwegbeambten bij militaire transporten gebruikt zouden kunnen worden. Nu verdient de bevolking in het geheel niets, heeft dus geen geld. De Belgische arbeiders willen, vooral uit beginsel, in wapenfabrieken voor het Duitse leger niet werken, en, zoals ook in de Figaro van 16 november te lezen is, ook niet in andere fabrieken. Deze vaderlandsliefde mag verklaarbaar zijn, doch het resultaat is: geen verdiensten, geen geld, te meer daar men toch niet verlangen kan, dat de Duitsers voor het Belgische leger wapens of andere krijgsbenodigdheden zullen laten vervaardigen. De enige arbeid, waarvoor echter in deze tijd veel geld uitgegeven kan worden, is die welke het leger ten goede komt. De kwestie is zeker zeer moeilijk, doordat de Belgen weten, dat men hen niet laat verhongeren. Niettemin kan men toch niet van ondersteuning blijven leven en daarom is het ook hoofdzaak voor België, dat het weer met werken begint. Er zijn reeds tekenen van een verblijdende verandering op te merken. Zo is bv. de varkensmarkt in Leuven zeer levendig geweest, ook was er veel verkeer in de straten van Mechelen, maar wanneer de Belgische bevolking de aangeboden gelegenheid om te werken, om overigens begrijpelijke redenen van vaderlandsliefde, weigert, dan is een duurzame verandering ten goede nauwelijks te denken, daar de industrie voor andere dan oorlogsartikelen op het ogenblik slechts weinig afzet en verkeerswegen vindt.

De verbetering van de economische toestand van het land, zo vervolgde de Duitse diplomaat in Den Haag, wordt ook zeer geremd door de oproep van de Belgische regering aan de jonge Belgen, om zich voor de krijgsmacht te melden. Het Belgische leger heeft die oproep niet gebaat, omdat de lieden niet over de Nederlandse grens kunnen komen; hij heeft echter het land zeer geschaad.

Wat de verwoesting der Belgische steden betreft, zo zegde de diplomaat tenslotte, deze is sterk overdreven voorgesteld. Maar natuurlijk zal de vernieling van de steden en de vernietiging van het land nog veel groter worden, wanneer België opnieuw het toneel van de strijd zou worden.

Van de Limburgse grens.

Uit Maastricht meldt men ons:

Sedert het verbod van uitvoer van verschillende levensmiddelen als kaas, spek, vet en niet het minst brood, is de handel te Maastricht niet meer zo druk als enige weken geleden. Koffie, zeep, koek, chocolade en groenten gaan echter nog in grote massa's weg. In hoofdzaak zijn het de schepen, die van Maastricht naar Luik gaan, welke het vervoer bezorgen; maar legio is het aantal voertuigen, karretjes in de meest uiteenlopende vormen, die vooral voor de gemeenten in Belgisch Limburg inkopen komen doen. Zo was er vandaag op de markt een soort huifkar te zien, waarop geschreven stond: *Charette pour la Hollande entièrement couverte et chauffée.*

Toch moet men niet denken, dat er geen aardappelen, brood of andere artikelen, waarvan de uitvoer verboden is, over de grenzen gaan. Er zijn altijd uitzonderingen. Maar vreemd doet het toch aan, wanneer men op de ramen van een winkel leest: *Permission d'exportation de fromage* en op een andere: *Permission d'exportation de saindoux.*

Voor brood wordt op bevel van de commandant van het veldleger door de militaire autoriteit vergunning van uitvoer voor bepaalde hoeveelheden verleend aan Belgische gemeenten, waar blijkt, dat de nood aan de man is. En dat dit op vele plaatsen het geval is, blijkt wel hieruit, dat in een dorp in de omtrek van Luik, met een

bevolking van 3000 zielen, thans brood gebakken wordt van een mengsel van tarwemeel, gerstemeel en gekookte aardappelen, in verhoudingen, door de geneesheer aangegeven.

En dat het niet gemakkelijk gaat die vergunning te krijgen, valt af te leiden uit het feit, dat meerdere telegrammen gewisseld moeten worden, ja, dat reizen naar Den Haag door de betrokken burgemeesters nodig zijn om toestemming tot uitvoer te krijgen. Van het graan, door de Amerikaanse legatie twee weken geleden naar de provincie Luik gezonden, had zondag nog niet een der gemeenten om Luik één korrel ontvangen. Het stond nog op het stationsemplacement te Luik.

Wat nu het Amerikaanse meel aangaat, dat voor de Belgen tegen betaling uit Amerika komt, waar dit meel genoteerd staat overal aan 33 frank per 100 kilo, moet door de gemeenten 39,50 frank betaald worden, wat een grote schadepost voor de toch al zo berooide gemeentekassen is. Deze verhoging zal zeker gezocht moeten worden in de inkomende rechten, door de Duitsers in België geheven. In alle geval is dit meel er nog niet en zitten meerdere dorpen tot die tijd zo goed als zonder brood.